

Onzichtbaar is veilig

Onderzoek naar
de veiligheidsbeleving
van lhbt-personen
in Rotterdam

November 2019

Inte van der Tuin, Larissa Chantre,
Bauke Fiere en Rob Witte

vóór gelijke behandeling
tegen discriminatie

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	5
Aanleiding onderzoek.....	5
Onderzoeksdoel	5
Vorbereidingsfase	5
Werving van respondenten.....	6
Individuele interviews	6
Representativiteit.....	7
Hokjes en labels.....	7
Leeswijzer	8
1. Veiligheid en veiligheidsbeleving	9
Veiligheid	9
Veiligheidsbeleving.....	9
Dimensies van veiligheidsbeleving.....	10
2. Veiligheidsgevoel van respondenten	12
Begrip veiligheid	12
Discrepantie	12
Acceptatie door naasten	12
Zelfacceptatie en -vertrouwen.....	13
Onzichtbaarheid lhbt-gemeenschap.....	14
3. Onveiligheidservaringen van lhbt-personen	15
Genderexpressie	15
Zichtbare affectie	15
Persoonlijke ervaringen	16
Eigen wijk.....	17
Onveilige situaties	18
Ervaringen van anderen	19
4. Onveiligheidsgevoelens van lhbt-personen	21
Aanpassing	21
Angst.....	22
Kwetsbaar.....	22
Onveilig ingeschatte situaties	23

Impact collectieve ervaringen.....	24
5. Gedrag lhbt-personen onder invloed van onveiligheidsgevoelens	25
Individuele gedragsaanpassingen	25
Affectie tonen.....	26
Omgang met onveilig ingeschatte situaties.....	27
Meldingsbereidheid	28
Impact collectieve ervaringen beperkt	28
6. Beeld uit meldingen en registraties	30
Over de cijfers	30
Rotterdam	30
7. Conclusies: (on)zichtbaarheid	32
8. Aanbevelingen	34
9. Vervolgonderzoek.....	38
Bijlage 1: Basisbegrippen	39
Bijlage 2: Topic-list interviews onveiligheidsgevoelens lhbt-personen	42

Samenvatting

- Het begrip veiligheid betekent voor alle respondenten dat zij overal openlijk zichzelf kunnen zijn en vrijheid ervaren.
- Respondenten ervaren dat lhbt-personen in Rotterdam vrijwel onzichtbaar zijn.
- Lesbische, homoseksuele en biseksuele respondenten die zeggen zich veilig te voelen in Rotterdam, passen hun gedrag vaak aan de hetero- en cisgendernorm aan.
- Transgender respondenten krijgen in de openbare ruimte vaak te maken met negatieve reacties op hun genderexpressie.
- Een genderexpressie die niet overeenkomt met de heersende normen van mannelijkheid of vrouwelijkheid is vaker trigger voor negatieve en agressieve reacties dan seksuele oriëntatie. Genderexpressie is meestal zichtbaarder dan seksuele oriëntatie.
- Homoseksuele, lesbische en biseksuele respondenten ervaren vooral negatieve reacties als zij met een partner over straat lopen en affectie tonen.
- Het vaakst ervaren lhbt-respondenten in de openbare ruimte negatieve bejegening in de vorm van uitschelden. Ook aanstaren, roddelen, uitlachen, spugen, achtervolgen, bedreigen en fysiek geweld komen voor.
- De meeste respondenten voelen zich (voldoende) veilig in hun eigen woonwijk, maar net als in de openbare ruimte in het algemeen passen zij hun gedrag aan zodat ze niet of minder herkenbaar zijn als lhbt-persoon.
- Transgender respondenten of respondenten die af en toe in drag naar feesten gaan voelen zich onveilig in het openbaar vervoer en nemen daarom de taxi. Ook in een taxi ervaren zij echter soms onveiligheid.
- Op homo-ontmoetingsplaatsen komt regelmatig geweld voor en contacten via datingapps worden als risicovol ervaren.
- Negatieve ervaringen van bekenden en incidenten in de media die lhbt-personen betreffen, versterken het gevoel van respondenten dat zij risico kunnen lopen.
- Respondenten hebben het gevoel dat zij zich constant moeten aanpassen om veilig te zijn, onder andere door geen affectie te tonen en geen opvallende kleding en make-up te dragen.
- De meeste respondenten accepteren noodgedwongen dat zij in Rotterdam weinig ruimte ervaren voor het uiten van hun seksuele oriëntatie of genderexpressie. Zij voelen zich machteloos om dit te veranderen.
- Transgender respondenten en respondenten die in drag naar feesten gaan zijn op straat altijd op hun hoede. Het komt regelmatig voor dat zij een constante spanning en soms (heftige) angst ervaren.
- Respondenten voelen zich in het bijzonder onveilig in aanwezigheid van groepen jongens.
- Er is onder respondenten sprake van stigmatisering van Rotterdammers met een migratieachtergrond, van moslims en van Rotterdam-Zuid. Respondenten voelen zich minder veilig bij mensen die zij tot deze groepen rekenen, terwijl dit niet op persoonlijke ervaringen is gebaseerd. Op Zuid zijn deze groepen volgens respondenten oververtegenwoordigd.
- In het centrum voelt een aantal respondenten zich veiliger dan in andere gebieden.
- Weinig respondenten doen melding of aangifte bij de politie als zij te maken krijgen met negatieve, discriminerende reacties. Bij fysiek geweld wordt vaker aangifte gedaan.
- Respondenten hebben een overwegend negatief beeld van de politie en ervaren weinig actieve bescherming als zij melding of aangifte doen.

Inleiding

Aanleiding onderzoek

De gemeente Rotterdam wil graag inzicht in de veiligheidsbeleving van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen, transgender personen en intersekse personen (lhbti-personen)¹ in Rotterdam. Aanleiding zijn geweldsincidenten tegen mensen uit deze groep in Nederland, waarvan met enige regelmaat melding wordt gemaakt in de landelijke media. Uit diverse landelijke onderzoeken² komt naar voren dat lhbti-personen zich op veel plekken in de openbare ruimte minder veilig voelen en vaker slachtoffer zijn van geweld dan heteroseksuelen. Recent onderzoek naar de veiligheidsbeleving van lhbti-personen in Rotterdam is niet beschikbaar.

Jaarlijks worden diverse rapporten gepubliceerd met cijfers met betrekking tot discriminatie van lhbt-personen, ook in (de politie-eenheid) Rotterdam. Deze officiële discriminatiecijfers en ook algemene(re) politiecijfers over (gewelds)incidenten geven slechts een beperkte blik op de werkelijkheid. Er is sprake van een lage meldingsbereidheid en slachtoffers weten soms niet of hun ervaringen met onveiligheid aanleiding moeten zijn om bijvoorbeeld (direct) de politie te benaderen of niet. Een direct verband tussen enerzijds geregistreeerde onveiligheid door instanties en anderzijds ervaren onveiligheid van (direct) betrokkenen is dan ook niet aanwezig.

Cijfers, meldingen en genoemde landelijke onderzoeken en media-aandacht voor incidenten kunnen al voldoende aanleiding zijn om nader onderzoek te doen naar die onveiligheid om zo handvatten te verkrijgen voor nadere maatregelen en aanpak van deze onveiligheid. Het is daarom nuttig om naast de officiële registraties onderzoek te verrichten naar ervaren onveiligheid om zo een vollediger beeld te verkrijgen van de onveiligheid waar en waarmee lhbti-personen te maken hebben.³

Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de veiligheidsbeleving van lhbti-personen in Rotterdam. De bevindingen bieden aanknopingspunten voor beleid, maatregelen en activiteiten ter bevordering van de veiligheid van Rotterdamse lhbti-personen.

Vorbereidingsfase

De voorbereidingsfase is uitgevoerd door Sebastiaan van de Poll, student en stagiair bij de gemeente Rotterdam. Hij heeft voorbereidend deskresearch gedaan en oriënterende interviews met experts en organisaties die zich bezighouden met lhbti-personen in Rotterdam. Op basis hiervan schreef hij een rapport met daarin adviezen over de uitvoering van het onderzoek. Het rapport bespreekt de landelijke en Rotterdamse informatie die bekend is over veiligheidsbeleving en slachtofferschap van lhbti-personen, doet suggesties voor de selectie van verschillende groepen binnen de lhbti-gemeenschap en voor geschikte methoden om inzicht te krijgen in de ervaringen van deze groepen.

¹ Een toelichting op deze en andere begrippen is te vinden in de bijlage (1).

² Zie bijvoorbeeld Kuyper, L. (2016). *LHBT-monitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Kuyper, L. (2017). *Transgender personen in Nederland 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

³ Zie bijvoorbeeld ook Witte & Moors (2014). *Gestreden als Don Quichot tegen windmolens. Onderzoek naar geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving*. Tilburg: Lokaal Centraal.

Werving van respondenten

In navolging van bovengenoemd adviesrapport is besloten om een brede en diverse selectie van Rotterdamse lhbtj-personen te benaderen voor het onderzoek: studenten en scholieren van 16 tot 25 jaar, lhbtj-personen met een biculturele en/of religieuze achtergrond, transgender personen, lesbiennes, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen, 16-minners, vluchtelingen, roze ouderen en intersekse personen. Om respondenten voor het onderzoek te werven, zijn wij in gesprek gegaan met verschillende algemene organisaties en sleutelfiguren in het Rotterdamse sociale domein, onder andere werkzaam bij onderwijsinstellingen, zorginstellingen en welzijnswerk. De ambitie was om voor het onderzoek personen te benaderen die over het algemeen niet aan dit soort projecten deelnemen. Een groot aantal contactpersonen is benaderd met het verzoek een oproep te doen binnen het eigen netwerk en/of lhbtj-personen daarbinnen persoonlijk uit te nodigen als deelnemer. Dit leverde echter heel weinig op. Veel organisaties hadden naar eigen zeggen geen zicht op de mensen binnen hun netwerk die zich als lhbtj-persoon identificeren. De contacten met organisaties en sleutelfiguren leverden enkele respondenten op, maar het bleek niet haalbaar om in samenwerking een focusgroep te organiseren.

Naast bovengenoemde contacten is online een oproep om deel te nemen aan het onderzoek verspreid. Deze oproep is gedeeld via verschillende netwerken, zoals onderwijsinstellingen en belangenorganisaties. Ook is in mei tijdens een bijeenkomst in het kader van de Internationale Dag tegen Homofobie, Bifobie en Transfobie (IDAHOT) een presentatie gehouden over het onderzoek en zijn aanwezigen uitgenodigd om zich aan te melden als deelnemer. Enkele respondenten meldden zich individueel aan. Het kwam echter een aantal keer voor dat het uiteindelijk toch niet lukte om een interviewafpraak te maken. Aanmelders reageerden opeens niet meer of gaven aan dat zij door privéomstandigheden toch niet konden deelnemen aan het onderzoek.

Omdat het werven zo'n uitdaging bleek, zijn op een gegeven moment ook de bekende lhbtj-netwerken in Rotterdam en landelijke belangenverenigingen benaderd, zoals COC, Transcafé en Roze Salons van Humanitas. Dit leverde enkele respondenten op. Uiteindelijk zijn de meeste respondenten geworven via de (persoonlijke) netwerken van de onderzoekers. Een eerste bevinding van dit onderzoek is dus dat het moeilijk is om in Rotterdam lhbtj-personen te vinden die willen deelnemen aan een onderzoek naar veiligheidsbeleving. Weinig Rotterdammers meldden zich individueel aan voor een onderzoek. Organisaties in het sociaal domein die zich niet specifiek met lhbtj-personen bezighouden hebben amper zicht op deze groep, waardoor onderzoekers aangewezen zijn op de zogenoemde *usual suspects*. Het lijkt erop dat de drempel hoog was om aan dit onderzoek deel te nemen. Het is onduidelijk wat de precieze redenen hiervoor zijn. Mogelijk heeft een groot deel van de Rotterdammers in het algemeen er geen behoefte aan om deel te nemen aan een onderzoek. Het zou ook kunnen dat een (groot) deel van de lhbtj-personen in Rotterdam zich niet identificeert met de koepelterm en/of zichzelf niet als lhbtj-persoon wil presenteren.

Individuele interviews

In totaal hebben 23 individuele interviews plaatsgevonden met personen uit een aantal van de vooraf geselecteerde groepen: homoseksuele mannen, lesbiennes, biseksuele mannen en vrouwen, transgender personen, studenten en scholieren van 16-25 jaar, vluchtelingen⁴ en roze ouderen.

⁴ De twee interviews met lhbtj-personen die naar Nederland zijn gevlucht zijn niet verwerkt in dit rapport. De reden hiervoor is dat de ervaringen van deze mensen sterk afwijken van de ervaringen van lhbtj-personen

Daarnaast heeft een onderzoeker deelgenomen aan een lhbt-expertsessie van de gemeente en is tijdens een Transcafé een groeps gesprek gevoerd met aanwezige transgender personen. Respondenten nemen individueel deel aan het onderzoek op basis van eigen ervaringen en beleving en niet als vertegenwoordiger van een organisatie. Aan alle respondenten is volledige anonimiteit gegarandeerd. De individuele gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een topiclist⁵, die veel ruimte bood om in te gaan op individuele ervaringen en accenten. Tijdens de interviews is onder andere aandacht besteed aan persoonlijke ervaringen met onveiligheid, de bekendheid met incidenten waarbij anderen lhbt-personen betrokken zijn, de locaties en tijden waarop respondenten zich onveilig voelen en wat de omstandigheden zijn die de veiligheidsbeleving beïnvloeden.

Het is helaas niet gelukt om respondenten te werven uit de subgroepen intersekse personen⁶ en 16-minners. De netwerken van deze groepen zijn beperkt, waardoor het lastig is om actief in contact te komen, en er hebben geen respondenten uit deze groepen gereageerd op de online oproep.

Representativiteit

22 respondenten wonen in Rotterdam. Eén respondent woont buiten de stad, maar heeft er een onderneming en woonde er lange tijd ook. Het totaal aantal respondenten is te laag om representatief te zijn voor de Rotterdamse lhbt-persoon, maar in de verhalen van respondenten zitten voldoende overeenkomsten om een indicatief beeld te geven van de ervaringen van lhbt-personen in Rotterdam. De culturele diversiteit van Rotterdam wordt deels weerspiegeld in de groep respondenten, maar respondenten met een van oorsprong Nederlandse achtergrond zijn oververtegenwoordigd. Vijf van de respondenten hebben een Kaapverdiaanse, Dominicaanse, Indonesische of Surinaamse achtergrond. Bij de werving is nadrukkelijk ingezet op het werven van Rotterdamers met een biculturele achtergrond, maar het is niet gelukt om meer lhbt-personen met een migratieachtergrond te interviewen. Deze lhbt-personen blijken minder vertegenwoordigd te zijn in de Rotterdamse lhbt-netwerken en zijn hierdoor (nog) minder zichtbaar in de stad. Mogelijk kiezen Rotterdamers met een migratieachtergrond er minder snel voor om zich als lhbt-persoon te presenteren dan Rotterdamers met een Nederlandse achtergrond.

Hokjes en labels

Voordat wij aandacht besteden aan de bevindingen, vinden wij het van belang om te benoemen dat een aantal respondenten tijdens het interview benadrukt dat zij zelf niet houden van denken in 'hokjes' of het plakken van 'labels'. Zij vinden die beperkend. Op de vraag hoe zij zich identificeren reageren zij met antwoorden als: "Ik heb zelf nooit de behoefte gehad om me ergens in een hokje te stoppen" of "Ik vind het gewoon fijn dat iedereen kan zijn wie die is en daar hoeft niet per se een label aan vast te zitten". Een respondent legt uit dat hij zelf liever niet 'labelt' maar dat anderen dit vaak toch van hem vragen: "Het biedt duidelijkheid voor mensen, zeker als zij vragen hebben. Vaak weten mensen niet hoe ze moeten reageren als iemand aangeeft zelf niet te weten 'wat te zijn'." In het verlengde hiervan is het de vraag of het zinvol en realistisch is om te spreken over de lhbt(i)-gemeenschap van Rotterdam. De respondenten – en andere Rotterdamse lhbt(i)-personen – richten

zonder vluchtelingenachtergrond. Beide vluchtelingen wonen nog niet zo lang in Rotterdam. De interviews draaiden grotendeels om ervaringen in het land van herkomst, ervaringen met de Immigratie- en Naturalisatiedienst en in asielzoekerscentra en geven hierdoor weinig inzicht in de veiligheidsbeleving van lhbt-personen in Rotterdam.

⁵ De topiclist is opgenomen als bijlage (2).

⁶ Om die reden schrijven we hierna over lhbt-personen in plaats van over lhbt(i)-personen.

hun levens op uiteenlopende manieren in en de plaats van seksuele oriëntatie of genderidentiteit daarbinnen verschilt sterk. In elk geval is de diversiteit binnen de lhbt(i)-gemeenschap (bijna) net zo groot als binnen Rotterdam als geheel.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 bespreken we theorie over veiligheid en veiligheidsbeleving, die de structuur bepaalt voor de bespreking van de bevindingen in de hoofdstukken erna. In de hoofdstukken 2 tot en met 5 bespreken we de bevindingen uit de interviews. In hoofdstuk 2 besteden we aandacht aan wat respondenten verstaan onder het begrip veiligheid en aan een aantal factoren die van invloed zijn of zijn geweest op hun veiligheidsbeleving: de mate van acceptatie door naasten, zelfacceptatie en -vertrouwen en de zichtbaarheid van lhbt-personen in Rotterdam. Hoofdstuk 3 gaat over de ervaringen van respondenten met onveiligheid. We bespreken de belangrijkste triggers voor negatieve reacties en de uiteenlopende ervaringen van respondenten. In hoofdstuk 4 komen de gevoelens van onveiligheid van respondenten aan de orde en de gevolgen hiervan. Wij beschrijven de dagelijkse aanpassing, gevoelens van angst en kwetsbaarheid, de situaties waarvan respondenten inschatten dat deze onveilig zijn en de emotionele impact van ervaringen van anderen. Hoofdstuk 5 gaat over de gedragsaanpassingen die respondenten doen om zich veilig te kunnen voelen. We bespreken individuele gedragsaanpassingen, aanpassingen in relatie met een partner, omgang met situaties die respondenten als onveilig inschatten, meldingsbereidheid en de impact van collectieve ervaringen op het gedrag van respondenten. In hoofdstuk 6 besteden we aandacht aan de relevante cijfers met betrekking tot de veiligheidsbeleving van lhbt-personen in Rotterdam en een aantal voorbeelden van meldingen en politieregistraties. De conclusies en aanbevelingen die voortkomen uit het onderzoek staan beschreven in de hoofdstukken 7, 8 en 9.

1. Veiligheid en veiligheidsbeleving

In dit hoofdstuk bespreken wij theorie over veiligheid en veiligheidsbeleving. Wij schetsen een algemeen theoretisch kader, dat ook inzicht geeft in de veiligheidsbeleving van lhbt-personen.

Veiligheid

Veiligheid is een fenomeen dat zeker de laatste decennia in de politiek, de media en de samenleving steeds meer aandacht en prioriteit heeft gekregen. Onder invloed van deze ontwikkeling vallen er ook steeds meer onderwerpen onder de noemer 'veiligheid'. Ook wordt er steeds meer gedrag gepercipieerd vanuit een veiligheidsperspectief, zoals gedrag van jongeren in de openbare ruimte, en dan met name als risicogedrag. Denk bijvoorbeeld aan jongeren die rondhangen op straat. Dit wordt over het algemeen beoordeeld als overlastgevend en ongewenst, waardoor mogelijke andere interpretaties van dit gedrag buiten beschouwing blijven. Zeker vanaf de jaren negentig vormt veiligheid één van de speerpunten tijdens verkiezingsdebatten en -programma's. Jaarlijks verschijnen vele rapporten die (onderdelen van) de veiligheidssituatie in stad en land presenteren.

Regelmatig wordt onderscheid gemaakt tussen *objectieve veiligheid* en *subjectieve veiligheid*. Objectieve veiligheid verwijst naar de feitelijk gemeten overlast en criminaliteit, die bijvoorbeeld in rapporten over politieregistraties, gebaseerd op meldingen en aangiften, worden gepresenteerd. Subjectieve veiligheid gaat over de beleving van veiligheid van mensen, die vaak wordt onderzocht door middel van enquêtes. Het komt geregeld voor dat de gemeten objectieve en subjectieve veiligheid sterk verschillen.

Het is van belang om te realiseren dat informatie die als objectieve veiligheid wordt gepresenteerd vaak slechts een deel van de werkelijkheid weergeeft. Het is bekend dat slechts een – zeer klein – gedeelte van onveiligheidsituaties en -gebeurtenissen daadwerkelijk in de registraties van politie terechtkomen. Zeker over onveiligheidsituaties waarin geen sprake is van fysiek geweld wordt relatief weinig melding of aangifte gedaan. Het *dark number*, een term uit de criminologie waarmee de niet-geregistreerde criminaliteit wordt aangeduid, is een gegeven en vaak is de omvang daarvan niet of nauwelijks in te schatten. Daarom is het van belang om beleid en maatregelen te baseren op meer dan cijfers.

Veiligheidsbeleving

In het wetenschappelijke onderzoek naar de beleving van veiligheid bestaan twee dominante paradigma's, die elkaar aanvullen en verschillende vormen van onveiligheidsgevoelens verklaren.⁷ Het rationalistische paradigma gaat ervan uit dat "bezorgdheid over de ontwikkeling van criminaliteit in de samenleving zich vertaalt in een (rationele of cognitieve) inschatting van de eigen persoonlijke risico's in deze samenleving", wat bepalend zou zijn voor de mate van onveiligheid die mensen ervaren. Volgens het symbolische paradigma zijn "onveiligheidsgevoelens een uiting van een breder onderliggend onbehagen en onzekerheid over maatschappelijke ontwikkelingen als globalisering, immigratie of economische neergang, waarbij criminaliteit symbool staat voor de morele koers die de samenleving is ingeslagen."⁸ Het rationalistische paradigma gaat dus uit van mensen die een rationele inschatting maken van mogelijke veiligheidsrisico's, terwijl het symbolische paradigma emoties een belangrijkere rol toekent. In de analyse van dit onderzoek naar de veiligheidsbeleving

⁷ Van Noije en Iedema (2018). Hét gevoel van onveiligheid bestaat niet. In: *Justitiële verkenningen 2018/6*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

⁸ Idem.

van lhbt-personen in Rotterdam ligt de nadruk op een rationalistische benadering van onveiligheid, maar wij zien beide verklaringen voor onveiligheidsgevoelens terug in de beleving van respondenten.

Veiligheid is *in the eye of the beholder*. Eenieder beoordeelt zelf – bewust of (vaker) onbewust – of een bepaalde situatie, omgeving of gebeurtenis veilig (genoeg) is. Deze inschatting is enerzijds gebaseerd op de inschatting van de risico's die ergens zouden kunnen bestaan en anderzijds op de mate waarin iemand verwacht om te kunnen gaan met die risico's, zelfstandig of met hulp van de sociale omgeving of instituties als politie en gemeente.⁹ Sommige situaties kunnen relatief onveilig zijn, maar voor veel mensen geen onveiligheidsbeleving opleveren. Voor sommigen is het hooguit aanleiding om zich goed voor te bereiden. Formule 1-racen is een relatief onveilige sport, maar de veiligheidsrisico's worden zoveel mogelijk preventief verkleind. De meeste mensen voelen zich thuis het veiligst, maar thuis is dé plek waar de meeste ongelukken gebeuren.

Dimensies van veiligheidsbeleving

Het begrip veiligheidsbeleving is een containerbegrip dat eenieder op een eigen manier interpreteert, benadrukt onderzoeker Marnix Eysink Smeets.¹⁰ Eysink Smeets schrijft dat op twee manieren onderscheid is aan te brengen binnen het begrip veiligheidsbeleving. Ten eerste kunnen er drie verschillende dimensies van veiligheidsbeleving worden onderscheiden:

- de cognitieve dimensie: de cognitieve perceptie van een situatie als bedreigend of gevaarlijk;¹¹
- de affectieve dimensie: de emotionele gevolgen van onveiligheidsgevoelens, dus gevoelens als 'angst, boosheid of walging';
- de conatieve dimensie: de 'gedragingen die een expressie zijn' van onveiligheidsgevoelens, 'zoals vermijding of beveiliging'.

Ten tweede kan onderscheid worden gemaakt 'in de (psychologische) afstand tot de gepercipieerde bedreiging', wat opnieuw wordt uitgesplitst in drie dimensies:

- persoonlijk: de bedreiging en/of onveiligheid wordt ervaren als 'nabij, met daarmee persoonlijke relevantie';
- situationeel: de bedreiging wordt ervaren in bepaalde situaties of op bepaalde plekken;
- collectief: de bedreiging wordt ervaren als 'verder weg, en daardoor als bedreiging ervaren voor anonieme anderen, het collectief'.

⁹ Eysink Smeets, M. (2016). *Veiligheidsbeleving in Rotterdam*.

¹⁰ Eysink Smeets, M. (2018). Waarom het onderzoek naar veiligheidsbeleving een nieuwe impuls nodig heeft. In: *Justitiële verkenningen 2018/6*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

¹¹ Gabriel, U. en W. Greve (2003). *The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives*. In: *The British Journal of Criminology*, Vol. 43, No. 3. Oxford: Oxford University Press.

De verschillende dimensies kunnen in een matrix als volgt tegenover elkaar worden gezet:

	Persoonlijk	Situationeel	Collectief
Cognitief	Voorbeeld: een trans vrouw loopt op straat en een onbekende man roept “manwijf” naar haar en spuugt op haar jas.	Voorbeeld: een vrouw die als dragking naar feesten gaat, krijgt in de metro regelmatig te maken met mensen die over haar roddelen en negatieve opmerkingen maken.	Tijdens de Pride Amsterdam wordt een homokoppel door een taxichauffeur uitgescholden en bespuugd.
Affectief	De trans vrouw is door dit soort ervaringen continu alert op negatieve reacties als zij op straat loopt. Het bespugen ervoer zij als vernederend en vies.	De vrouw ervaart het openbaar vervoer als onveilig, omdat zij zich in een afgesloten ruimte minder goed onzichtbaar kan maken.	Een homoseksuele man beseft door het incident in Amsterdam dat hij en zijn vriend risico kunnen lopen als zij samen in de stad zijn.
Conatief	Wanneer de vrouw op straat groepen mannen ziet van wie zij negatieve reacties verwacht, steekt zij over of loopt ze een zijstraat in om contact te vermijden.	Wanneer de vrouw als dragking over straat gaat, draagt ze altijd ruime kleding waarin ze zich kan verstoppen en sluit ze zich zoveel mogelijk af voor haar omgeving.	De man durft zijn vriend geen hand meer te geven als zij samen in een taxi zitten. ¹²

Door het kruisen van de verschillende dimensies krijgen we inzicht in de specifieke aspecten van veiligheidsbeleving. In de hoofdstukken hierna worden de ervaringen van respondenten besproken aan de hand van de indeling in de matrix met als doel scherper inzicht te geven in de veiligheidsbeleving van Rotterdamse lhbt-personen.

¹² Dit voorbeeld is fictief en komt niet uit de interviews die voor dit onderzoek zijn gevoerd.

2. Veiligheidsgevoel van respondenten

In dit hoofdstuk bespreken we wat respondenten verstaan onder het begrip veiligheid en besteden we aandacht aan een aantal factoren die van invloed zijn of zijn geweest op hun veiligheidsbeleving: de mate van acceptatie door naasten, zelfacceptatie en -vertrouwen en de zichtbaarheid van lhbt-personen in Rotterdam.

Begrip veiligheid

Het begrip veiligheid betekent voor alle respondenten dat zij overal openlijk zichzelf kunnen zijn en vrijheid ervaren. “Dat je gewoon je eigen leven moet kunnen leiden zoals jij dat zou willen”, zegt een respondent. Een ander benadrukt dat hij niet belemmerd wil worden door anderen: “Zolang ik niemand tot last ben, wil ik vrij zijn in wat ik doe.” In de antwoorden van respondenten gaat het vaak ook over ervaringen of gevoelens die een gevoel van veiligheid in de weg staan:

“Veiligheid betekent voor mij dat je naar buiten kan gaan zoals je wilt, zonder dat iemand iets naar je roept en agressief doet. Dat je aan kan doen wat je wilt, zonder stress te ervaren.”

“Het betekent voor mij dat je gewoon naar buiten kan gaan en normaal kan leven zonder angst.”

Voor de meeste transgender personen is het een utopie om zich veilig te voelen volgens hun eigen definitie en ligt de lat in de praktijk aanzienlijk lager. Negatieve reacties in de openbare ruimte horen bij hun dagelijks leven. Zo zegt een trans vrouw dat veiligheid voor haar betekent dat zij “over straat kan lopen zonder te veel opmerkingen”. Een homoseksuele respondent met transgender gevoelens vertelt dat zijn gevoel van veiligheid per dag verschilt:

“Als ik een dag heb gehad waarop ik niet ben nageroepen of uitgescholden en dus gewoon met rust ben gelaten denk ik ‘wow gelukkig, ik heb weer een goede dag gehad’. En soms zijn er dagen dat het minder gaat en dat dit zich wel voordoet. Dan voel ik me ook minder veilig.”

Discrepantie

Een deel van de homoseksuele, biseksuele en lesbische respondenten geeft tijdens het interview aan zich over het algemeen veilig te voelen in Rotterdam. Als we doorvragen blijkt echter dat ook deze mensen zich in hun dagelijks leven standaard aanpassen aan de heteronormativiteit die zij ervaren. In de praktijk passen alle respondenten zich in meer of mindere mate aan. Een lesbische vrouw die zich naar eigen zeggen niet onveilig voelt vanwege haar seksuele gerichtheid, realiseert zich tijdens het interview dat zij anders dan zij zichzelf voorhield toch iets voor anderen verbergt door op straat bijvoorbeeld niet hand in hand te lopen met haar vrouw. Dit soort aanpassingen (waarover meer in hoofdstuk 5) zijn voor lhbt-personen zo gebruikelijk, dat zij zich hiervan niet altijd bewust lijken te zijn.

Acceptatie door naasten

Bij sommige lhbt-personen begon het gevoel van onveiligheid al in hun gezin of familie. De mate waarin hun genderexpressie en/of seksuele gerichtheid werden en worden geaccepteerd verschilt per respondent. Een respondent die zichzelf beschrijft als gay en trans beschrijft de dubbelheid die hij als kind ervoer in een omgeving waarbinnen weinig ruimte was voor homoseksuele of trans gevoelens:

“Ze zagen dat ik echt anders was, dat ik meisjesdingen leuk vond en me gedroeg als een meisje. Dus daar werden ook dingen over gezegd: gedraag je nou, hou nou eens op, waarom doe je zo raar?! Dus of je je echt veilig voelt binnen je eigen omgeving, als je niet jezelf kan zijn? En tegelijkertijd waren het ook de mensen die zorgden dat ik naar school ging, te eten kreeg, die me knuffelden. Dus het is heel dubbel. Ik zou bijna zeggen veilig en onveilig.”

De respondent vervolgt dat zijn oma een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan zijn zelfacceptatie door op een gegeven moment tegen hem te zeggen: “Je bent prima zoals je bent, je hoeft niet per se een geslacht te kiezen.” Dit hielp om te accepteren wie hij is, “een man met vrouwelijke trekjes”, en het denken in hokjes los te laten. Ook een homoseksuele respondent vertelt hoe belangrijk acceptatie voor zijn zelfacceptatie en gevoel van veiligheid was: “Ik ben geaccepteerd door mijn ouders en dat was de grootste stap. Toen ik dat eenmaal wist, maakte het mij eigenlijk niet uit wat de rest van de wereld dacht.”

Andersom kan non-acceptatie ook een gevoel van onveiligheid creëren en respondenten de ruimte ontnemen om hun eigen gevoelens te onderzoeken. Een trans vrouw die veel commentaar kreeg op haar gedrag vertelt hoe dit haar heeft belemmerd:

“Ik had het gevoel dat ik mij niet goed kon uiten. Mijn familie heeft het heel lang tegengehouden. Op een gegeven moment voelde ik me eigenlijk al te oud om in transitie te gaan en toen koesterde ik ook echt wel een wrok naar mijn familie toe. Ik heb het ze echt kwalijk genomen.”

Een andere trans vrouw die pas na haar pensionering in transitie is gegaan legt uit wat de gevolgen waren van de onveiligheid in haar huwelijk:

“Ik kwam thuis niet verder, dus het had geen zin om het met bijvoorbeeld collega’s bespreekbaar te maken. Het werd ook echt verborgen gehouden door mijn echtgenote, ook naar de kinderen toe. We konden er heel slecht over praten. Ik heb meer dan vijftig jaar een relatie gehad en die is uiteindelijk geëindigd in een echtscheiding. Ik ben mijn kinderen kwijt, mijn kleinkinderen kwijt en ik ben mijn echtgenote kwijt. Dat vind ik heel erg, dat is gewoon heel heftig.”

Zelfacceptatie en -vertrouwen

Een aantal respondenten benoemt dat hun veiligheidsbeleving op straat samenhangt met hun zelfvertrouwen. Hoe meer zelfvertrouwen ze hebben, hoe veiliger ze zich voelen. Dit sluit aan bij de theorie over de inschatting van veiligheid door mensen. Daarbij speelt aan de ene kant de inschatting van de risico’s die ergens bestaan een rol en aan de andere kant de mate waarin iemand verwacht de risico’s aan te kunnen.¹³ Vooral transgender respondenten benadrukken de invloed die hun eigen gevoel heeft op de mate waarin zij zich (on)veilig voelen in de openbare ruimte. Een trans vrouw ervaart dat de veelvoorkomende negatieve reacties harder aankomen als je niet goed in je vel zit:

“Met name op de dagen dat je je als trans vrouw wat minder voelt, of als je make-up wat minder goed zit waardoor je mannelijkheid iets meer naar voren komt, moet je er maar tegen kunnen om opmerkingen te krijgen of dat mensen heel de tijd naar je staren.”

Een andere trans vrouw legt uit wat ervoor nodig is om je veilig te voelen op straat:

¹³ Eysink Smeets, M. (2016). *Veiligheidsbeleving in Rotterdam*.

“Je moet wel stevig in je schoenen staan en zelfverzekerd zijn. Op het moment dat je nog in je transitie zit, dan ben je nog aan het worstelen met jezelf. Met wie je zelf bent en dat je een stijl hebt gevonden waar je je prettig bij voelt. En waarvan je weet dat het er leuk of goed uitziet. En dan ben je enigszins sterk genoeg om dingen te kunnen weerstaan.”

Je kunt volgens een van de respondenten zelf ook (enige) invloed uitoefenen op de reacties die je krijgt op straat. Zij vertelt dat ze bewust op haar houding let: “Ik loop rechtop, niet te snel en zorg dat ik geen angst uitstraal. Als ik me onveilig voel, ga ik me ook onveilig gedragen. Dat is de non-verbale communicatie.”

Onzichtbaarheid lhbt-gemeenschap

Een derde van de respondenten begint tijdens het interview over de onzichtbaarheid van de lhbt-gemeenschap in Rotterdam. In hun beleving is in de stad weinig ruimte voor deze diverse groep, terwijl zichtbaarheid de acceptatie ten goede zou komen. Enkele respondenten benoemen dat het aantal (expliciet) lhbt-vriendelijke uitgaansgelegenheden beperkt is. Een lesbische respondent vertelt dat zij laatst verrast was toen zij twee mannen op straat hand in hand zag lopen:

“Ik zie zelden mannen die hand in hand lopen. Laatst in Blijdorp en dan sta ik wel verbaasd, dat ik bijna naar ze toe wil gaan van: oh, wat goed. Slaat ook nergens op. Maar dan valt het me heel erg op en denk ik: zo die durven.”

Twee respondenten verklaren de onzichtbaarheid als een vicieuze cirkel: lhbt-personen zijn grotendeels onzichtbaar, durven hierdoor niet openlijk te zijn wie zij zijn en daarmee blijft de situatie in stand. Een homoseksuele respondent ziet een positieve ontwikkeling en zegt dat Rotterdam naar zijn idee ‘opener’ is geworden, onder andere door de jaarlijkse Rotterdam Pride. Maar een aantal anderen is van mening dat de gemeente de lhbt-gemeenschap nadrukkelijker zou moeten steunen en beschermen. Een respondent maakt de vergelijking met Amsterdam:

“Amsterdam heeft echt het stempel *gay capital*. Als Rotterdam ook dat stempel zou krijgen dan worden mensen zich bewust: dit is ook een stad voor *gay people*, *so not just for the straight*. Dan zou de gemeenschap misschien meer *empowered* worden en meer zichzelf durven zijn, omdat mensen weten dat ze die steun hebben vanuit hun stad.”

3. Onveiligheidservaringen van lhbt-personen

In dit hoofdstuk bespreken wij de ervaringen van respondenten met onveiligheid. Het draait om de cognitieve dimensie van veiligheidsbeleving in relatie tot persoonlijke, situationele en collectieve ervaringen. Als eerste besteden wij aandacht aan de belangrijkste triggers voor negatieve reacties: genderexpressie en zichtbare affectie. Daarna besteden wij aandacht aan de uiteenlopende ervaringen van respondenten.

Genderexpressie

Op basis van de interviews blijkt dat genderexpressie vaker trigger is voor negatieve en agressieve reacties dan seksuele oriëntatie. Daarbij zijn de reacties op een opvallende genderexpressie heftiger. Dit sluit aan bij de uitspraken van experts die Sebastiaan van de Poll interviewde voor zijn advies over de inrichting van dit onderzoek. Transgender personen ervaren dan ook aanzienlijk meer onveiligheid dan lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen zonder opvallende genderexpressie. Dit komt doordat genderexpressie vaak zichtbaar is en seksuele oriëntatie niet per definitie. Een respondent die soms “speelt met zijn gender en vrouwelijke kleding draagt” ervaart dat hij dan meer reacties krijgt en dat mensen “agressiever uit de hoek komen” dan wanneer hij zich “mannelijker” kleedt. Een trans vrouw legt uit dat haar transitie veel verschil heeft gemaakt:

“Toen ik nog door het leven ging als homoseksuele jongen kon ik op straat doen alsof ik geen homo was, maar zodra je ervoor kiest om als vrouw door het leven te gaan – ik moest dit doen want anders komt de genderdysforie weer in het spel en daar word ik ook niet beter van – dan kan je je niet anders voordoen. Dat is vervelend. Als ik bijvoorbeeld op hakken loop, kan ik niet eens wegrennen. Maar ik heb wel vaak genoeg dat mannen agressief in mijn *personal space* komen en dingen roepen. En het enige wat ik kan doen is doorlopen en weggaan. Terwijl ik als homoseksuele jongen de confrontatie aanging. Nu als trans vrouw ervaar ik de agressie ook als heftiger, ook de vorm van agressie.”

Net als deze respondent, benoemen enkele trans vrouwen dat ook biologische factoren een rol spelen: zij voelen zich als vrouw kwetsbaarder dan als man. Volgens een trans vrouw heeft haar toegenomen gevoel van onveiligheid met fysieke kracht te maken: “Gewoon dat je mensen achter je voelt lopen, en denkt: gadverdamme, dat wil ik niet. Ik kan me ook niet meer verdedigen. Vroeger was ik best sterk, maar ik heb het niet meer, het is door de hormonen allemaal weg.”

Altijd geldt volgens respondenten dat hoe zichtbaarder iets is, hoe meer negatieve reacties lhbt-personen ervaren. Een trans man en een trans vrouw vertellen dat zij voor cisgender¹⁴ door zouden kunnen gaan en zij denken om die reden minder agressie te ervaren. Ook homoseksuele respondenten zijn ervan overtuigd dat (on)zichtbaarheid invloed heeft op hun ervaringen. Zij zijn naar eigen zeggen zelf niet zo herkenbaar als homo, maar weten dat mannen die er ‘vrouwelijker’ of ‘androgyn’ uitzien meer risico lopen. Voorbeelden van ‘vrouwelijk’ gedrag die respondenten noemen zijn make-up dragen, een handtasje hebben, heupwiegen of veel armbewegingen maken.

Zichtbare affectie

Zoals hierboven al kort is aangestipt voelen de meeste homoseksuelen, lesbiennes en biseksuelen zich veilig in Rotterdam, zolang zij hun seksuele oriëntatie niet tonen. Twee mannen of twee vrouwen die affectie tonen krijgen wel regelmatig te maken met negatieve reacties. Alle lhbt-

¹⁴ Een toelichting op dit en andere begrippen is te vinden in de bijlage (1).

respondenten benoemen dat zij zich met een partner minder vanzelfsprekend veilig zouden voelen. Een homoseksuele respondent legt dit uit:

“Ik voel me in Rotterdam wel veilig, maar zodra ik een partner zou hebben, zou ik me wel heel bewust zijn van wat ik dan wel of niet doe; handjes vasthouden of aanraken, op een bepaalde manier affectie tonen. Dat is dan wel echt iets waar ik dan over na moet denken. Echt afwegen, zou ik dat nu wel doen, in welke buurt zit ik nu? Nu ik single ben is het niet voor iedereen zichtbaar dat ik gay ben. Je bent dan als het ware veilig, omdat mensen bepaalde kanten van je niet kunnen zien. Zodra je een partner hebt en je loopt hand in hand, dan breng je hoe jij leeft naar buiten en daar heeft de buitenwereld natuurlijk ook een reactie op. Dan zou ik mijzelf onveiliger voelen.”

Een andere homoseksuele respondent vertelt dat zijn veiligheidsbeleving is veranderd sinds hij een vriend heeft. Als zij hand in hand op straat lopen krijgen zij negatieve reacties:

“Voorbijgangers maken opmerkingen over onze seksuele voorkeur en we worden soms uitgelachen of nagekeken. Het is echt pas sinds ik een vriend heb dat ik merk dat dit soort dingen gebeuren. Ik had dit eerder nooit ervaren.”

Een lesbische respondent heeft de indruk dat mannen hier meer last van hebben dan vrouwen:

“Ik weet, onder andere van de burens, dat het vooral voor mannen minder veilig is. Als zij in het openbaar elkaars hand zouden vasthouden of elkaar kussen, gewoon een liefdevolle kus, dus niet eens dat je uitgebreid staat te zoenen, dan reageren mensen daar wel negatief op. Dus qua veiligheid is het veilig met beperkingen, veilig tot een bepaalde hoogte.”

Persoonlijke ervaringen

Respondenten hebben uiteenlopende ervaringen met negatieve reacties op hun genderexpressie of seksuele oriëntatie. Het vaakst ervaren lhbt-personen dat zij worden uitgescholden of dat er opmerkingen worden gemaakt, meestal door onbekenden. Vijf van de 21 respondenten hebben een keer te maken gehad met fysiek geweld, zoals duwen en slaan. Het gaat om twee homoseksuelen, twee trans vrouwen en een trans man. De meeste respondenten hebben nooit fysiek geweld ervaren. De mate waarin respondenten onveiligheid ervaren verschilt per persoon. Alle geïnterviewde transgender personen krijgen in de openbare ruimte geregeld te maken met negatieve reacties van onbekenden, net als respondenten die af en toe in drag over straat gaan. Lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen ervaren dit minder frequent. Hieronder bespreken wij een aantal ervaringen van respondenten.

Respondenten die trans zijn worden in de openbare ruimte vaak openlijk aangestaard en/of wordt er over hen gepraat en om hen gelachen. Daarbij worden regelmatig scheldwoorden gebruikt als ‘manwif’, ‘relnicht’, ‘gay’ en ‘homo’. Ook komt het voor dat mensen op straat naar of op hen spugen. Een trans man vertelt dat er op zijn kleren werd gespuugd en hij dit ervoer als een duidelijk “teken van afkeuring”. Soms ervaren transpersonen ook dat onbekenden op straat hen achtervolgen, op een intimiderende manier dichtbij hen komen lopen of doelbewust tegen hen aanbotsen. Een respondent liep met een groep vrienden over straat van wie er één trans was en werd achtervolgd door een man met een mes die “manwif dit, manwif dat” riep. Een trans vrouw vertelt over de reactie van een man die zij en een paar vrienden op het Hofplein de weg wilden wijzen:

“De man vroeg de route naar de Witte de Withstraat en degene aan wie hij het vroeg wist het niet. Dus wij draaiden ons om en zeiden: “Dat is hier aan het eind van de straat rechts.”
“En je bent een vent!”, reageerde hij. Hij sloeg gelijk. Direct. Gelijk in de vechthouding en slaan met zijn paraplu. Wij liepen van hem weg, maar hij kwam achter ons aan. En toen sloeg hij nog mijn patat uit mijn handen. Toen heb ik ook naar hem uitgehaald, waardoor hij struikelde.”

Een paar respondenten gaan af en toe in drag naar een feest. Zij ervaren dat hun drag-uiteindelijk heftige reacties bij mensen kan oproepen. Net als transpersonen worden zij aangestaard en praten mensen regelmatig hardop over hen, bijvoorbeeld in de tram of de metro. Ook maken onbekenden opmerkingen en spugen mensen naar voorbijgangers in drag. Een respondent vertelt over de ervaringen van zijn vriendenkring:

“De drags onder mijn vrienden gaan ’s avonds niet over straat, tenzij we met een grote groep zijn. Maar ook dan wordt er van alles geroepen en gespuugd of in ieder geval spuugbewegingen gemaakt.”

De homoseksuele, lesbische en biseksuele respondenten ervaren vooral negatieve reacties als zij met een partner over straat lopen. Mannen ervaren dit vaker dan vrouwen. Uitschelden met termen als ‘flikker’ en ‘vuile homo’ komt regelmatig voor. Daarnaast worden negatieve opmerkingen gemaakt als partners affectie naar elkaar tonen. Een lesbische vrouw vertelt bijvoorbeeld dat zij op het station een keer is uitgescholden voor iets als ‘vieze lesbi’ toen zij zoende met haar toenmalige vriendin. Een homoseksuele respondent liep een aantal jaar geleden arm in arm met zijn partner over de West-Blaak en kreeg van een paar jongens de reactie: “Getverdemme, laat los, wat ben je aan het doen?!” Verder vertelt een andere homoseksuele respondent dat hij kortgeleden in het centrum op een terras zat en er “keer op keer dezelfde auto langsreed waaruit gescheld en gespuug kwamen”.

Eigen wijk

De meeste respondenten voelen zich (voldoende) veilig in hun eigen wijk. Net als in de openbare ruimte in het algemeen passen de meeste respondenten zich in hun directe woonomgeving aan de heteronormativiteit aan, waardoor hun seksuele gerichtheid en genderexpressie regelmatig niet zichtbaar zijn. Sommige respondenten vertellen dat zij niet de indruk hebben dat het veilig is om in hun wijk hun seksuele oriëntatie te tonen. Een aantal van hen vertelt over onprettige ervaringen in hun straat. Zo werd er ‘homo’ gekrast op de deur van een fietsstalling met een pijl naar het huis van een lesbische respondent en haar vriendin. Zij hadden het idee dat de tekst op hen gericht was en voelden zich hierdoor onveilig. Een homoseksuele respondent vertelt dat er voor zijn deur wordt geplast, gepoept en drugs gebruikt, waardoor hij zich niet veilig voelt. Eén van de respondenten heeft in zijn eigen wijk, Bloemhof, een aantal keer te maken gehad met geweld. Toen deze trans man in transitie ging begonnen de pesterijen en aanvallen in zijn wijk, vertelt hij:

“Toen mijn transitie zichtbaar werd en ik begon te veranderen, kreeg ik eerst last van mijn burens. De buurman heeft het toen verteld aan anderen in de buurt. Hij wist niet wat er met mij aan de hand was, want hij kende het woord transgender niet. Dus hij heeft verteld dat ik homo was. Zo werd ik een target in de wijk.”

Hij is een aantal keer aangevallen, waarbij hij onder andere is bedreigd met een machete en is geprobeerd om hem te wurgen. De trans man voelt zich onveilig in zijn wijk, maar heeft niet de

mogelijkheid om te verhuizen. De andere transgender personen die zijn geïnterviewd hebben niet dit soort ervaringen en voelen zich over het algemeen veilig in hun wijk.

Twee lesbische respondenten zeggen echt zichzelf te kunnen zijn in hun wijk. De één woont met haar vrouw en twee jonge kinderen in Liskwartier en vertelt:

“In mijn eigen straat en wijk zijn ik en mijn partner opener dan in de stad. Ik woon in een hele fijne straat en als burens kennen wij elkaar eigenlijk allemaal. Alle burens laten ons in onze waarde. Hierdoor durven wij ook affectie naar elkaar te tonen.”

De ander woont in Spangen met haar dochters. Haar vriendin woont niet in Rotterdam, maar verblijft geregeld bij haar. De burens weten dat ze lesbisch zijn en ze heeft nog nooit negatieve reacties gekregen. Ze vertelt dat zij en haar vriendin regelmatig hand in hand lopen op straat:

“Ik probeer los te zijn van vooroordelen, maar die heeft iedereen, dus ik ook. Er wonen veel moslims in Spangen en ik dacht: oh, dat wordt nog een ding. Ik ben ook nog van Joodse afkomst, dus ik dacht: dan kom ik daar wonen als een Joodse, lesbische vrouw. Maar tot mijn grote verbazing krijgen we alleen maar positieve reacties. Toch denk ik soms, in bepaalde straten: laten we hier maar niet hand in hand lopen, het moet niet te opvallend zijn.”

Onveilige situaties

Er zijn weinig specifieke situaties die respondenten standaard als onveilig ervaren. Een aantal respondenten vertelt dat zij zich in het donker minder veilig voelen dan overdag. Rustige plekken ervaren enkele respondenten ook als onveiliger dan plekken waar het levendig is en er meer mensen op straat zijn. Tijdens het uitgaan zijn een aantal respondenten meer op hun hoede als er dronken mensen om hen heen zijn. Het Rotterdamse uitgaansleven wordt door respondenten die er gebruik van maken niet per se als veilig of onveilig ervaren. Hier geldt echter opnieuw dat respondenten zich vaak aanpassen, tenzij ze naar gelegenheden voor de lhbt-gemeenschap gaan. Een homoseksuele respondent die zowel in reguliere als gayclubs komt vertelt:

“In heteroclubs zal ik nooit naar een man kijken om confrontatie te vermijden. Als ik dat niet doe blijf ik veilig. Ook beweeg en dans ik anders. Zolang ik niet laat merken dat ik homo ben, voel ik me over het algemeen wel veilig. Je valt dan niet op. In homoclubs voel ik me wel veilig. Binnen dan... want niet iedereen komt binnen.”

Twee trans vrouwen die werken in een nachtclub vertellen dat er 's avonds laat na het werk wel onveilige situaties kunnen ontstaan als zij op straat een groep mannen tegenkomen. Een van de vrouwen vertelt dat het een risico kan zijn als een man niet meteen ziet dat zij trans vrouw is:

“Een of twee jongens willen dan een opmerking maken, maar dan zeggen anderen: huh, dat is een jongen. Hierdoor komt de jongen die een versieropmerking wilde maken in een situatie terecht waarin hij zijn mannelijkheid of trots moet verdedigen. Dit is wanneer het uit de hand kan lopen.”

Eén van de trans vrouwen heeft dit zelf meegemaakt. Ook horen beide vrouwen vaak over dit soort situaties van anderen.

Verder vertelt een aantal respondenten die trans zijn of af en toe in drag over straat gaan dat zij het openbaar vervoer als onveilig ervaren en daarom liever een taxi nemen. Een trans vrouw vertelt dat zij het altijd spannend vindt om gebruik te maken van het openbaar vervoer:

“Als je dan zo opgesloten zit in zo’n voertuig en je geen kant op kan, dan ben je op elkaar aangewezen. En je hebt van niemand steun want het is ieder voor zich. En ja, als er dan eentje een gekke vraag gaat stellen, dan is dat heel onprettig. Bijvoorbeeld, ga je mee naar huis? Er komt van alles voorbij.”

Zij zegt dat zij de taxi ook een ‘uitdaging’ vindt, omdat er veel taxichauffeurs zijn die zich misdragen als je trans bent. Daarom spreekt zij met andere trans vrouwen af om samen een taxi te nemen en kiest ze voor een specifieke taxicentrale waarmee zij geen negatieve ervaringen heeft.

Homoseksuele respondenten noemen homo-ontmoetingsplaatsen als locaties waar regelmatig (seksueel) geweld voorkomt. De meeste respondenten hebben daar zelf geen onveilige ervaringen, maar zij weten van anderen dat het risicovol kan zijn om die plaatsen te bezoeken. Homo-ontmoetingsplaatsen trekken ook kwaadwillenden en er worden mannen beroofd en in elkaar geslagen. Een respondent heeft wel een persoonlijke cruise-ervaring, van jaren geleden, die naar eigen zeggen “het meest enge en bedreigende” is wat hij heeft meegemaakt. Hij nam twee mannen mee naar zijn huis voor een trio en vertelt:

“Eenmaal binnen wilden ze mijn geld hebben. Toen ik dat niet gaf sloeg één van de mannen in de keuken een bierfles kapot en bedreigde mij daarmee. Toen heb ik toch mijn geld gegeven. Een paar weken later zag ik de twee mannen weer op het centraal station. Ze kwamen van twee kanten op me aflopen en ik ben de metro in gevluht. De mannen volgden me, maar het lukte om ze kwijt te raken. Maar toen durfde ik niet in mijn eentje naar huis, omdat zij wisten waar ik woon. Dat was denk ik het meest enge. Omdat ik die avond niet alleen thuis wilde zijn, heb ik iemand versierd en gevraagd of hij wilde blijven slapen.”

Ook contacten via datingapps worden risicovol genoemd. Homoseksuele respondenten vertellen dat gebruikers van deze apps regelmatig worden misleid en zelfs met (seksueel) geweld te maken kunnen krijgen. Een respondent vertelt over een onveilige situatie waarin hij eens terechtgekomen is:

“Ik heb weleens met iemand afgesproken met wie ik geen webcam gesprek had gehad. Die persoon sprak met mij af op een afgelegen plek en op een tijdstip waarop geen openbaar vervoer meer reed. Het was achteraf heel naïef om te gaan, maar hij klonk zo overtuigend en had gezegd dat hij mij kwam ophalen en dat we naar zijn huis zouden gaan omdat zijn ouders op pad waren. Toen ik aankwam appte die persoon dat ik in zijn auto moest komen. Ik schrok daarvan, want hij had gezegd dat hij met de fiets zou komen. Het bleek een heel ander persoon te zijn dan ik dacht.”

Een andere respondent vertelt over de ervaring van een vriend die door een date via Grindr in het ziekenhuis belandde. De vriend is in het hotel waar hij had afgesproken bedwelmd en met een honkbalknuppel anaal mishandeld.

Ervaringen van anderen

Tijdens de interviews noemen respondenten vooral voorbeelden van ervaringen van bekenden die invloed hebben (gehad) op hun veiligheidsbeleving. Zo vertelt een aantal homoseksuele respondenten over vrienden van hen die tijdens het uitgaan in elkaar zijn geslagen op straat of voor een gaybar. Ook transgender respondenten vertellen over de negatieve ervaringen van anderen, die hen bewust maken van de risico’s die zij kunnen lopen. Incidenten waarover respondenten via de landelijke media hebben gehoord worden tijdens interviews minder vaak genoemd. Gebeurtenissen

die genoemd worden zijn de aanslag op een homobar in Orlando, de mishandeling van een homostel in Arnhem en het uitschelden en bespugen van een homokoppel door een taxichauffeur tijdens de Pride in Amsterdam.

4. Onveiligheidsgevoelens van lhbt-personen

In dit hoofdstuk besteden wij aandacht aan de gevoelens van onveiligheid van respondenten en de gevolgen hiervan. Het draait om de affectieve dimensie van veiligheidsbeleving in relatie tot persoonlijke, situationele en collectieve ervaringen. Wij beschrijven de dagelijkse aanpassing, de angst die transgender respondenten en respondenten die in drag over straat gaan ervaren en het gevoel van kwetsbaarheid van lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen. Tenslotte besteden we aandacht aan de situaties waarvan respondenten inschatten dat deze onveilig zijn en aan de emotionele impact van ervaringen van anderen.

Aanpassing

Het belangrijkste gevolg van de heteronormativiteit en de onveiligheid die respondenten onder invloed hiervan ervaren is dat zij het gevoel hebben dat zij zich constant moeten aanpassen. Zij voelen over het algemeen niet de ruimte om zichzelf te zijn. Een homoseksuele respondent met trans gevoelens legt uit hoe vanzelfsprekend de aanpassing geworden is:

“Het is een soort gewenning geworden dat je steeds over je handelen moet nadenken. Dat is niet per se goed, maar je went eraan. Je leert ermee te leven, waardoor het niet meer direct iets met je doet. Als je erover nadent, over praat, denk je: het is eigenlijk wel te extreem voor woorden dat ik beperkt word, dat ik me heel erg bezighoud met wat jij zou kunnen voelen of denken over mij. Terwijl we allebei dezelfde rechten hebben.”

Ook een biseksuele respondent die af en toe in drag over straat gaat ervaart een dwingende norm waaraan je niet voorbij kunt gaan:

“Je voelt toch een restrictie, je voelt dat je rekening moet houden met de rest van de Rotterdammers, want dat wordt verwacht en jij bent raar en de uitzondering. Dus jij moet je aanpassen. Ik doe het dus wel, maar ik heb het gevoel dat het buitenshuis in principe niet wordt goedgekeurd als ik in drag over straat ga.”

Noodgedwongen accepteren de meeste respondenten de situatie in de stad waarin geen tot weinig ruimte is voor hun seksuele oriëntatie of genderexpressie. “Het is nou eenmaal zo”, zegt een respondent over het feit dat hij te maken krijgt met mensen die hem aanstaren, naroeppen en soms doelbewust tegen hem aanbotsen. De meeste respondenten voelen zich redelijk machteloos om iets aan de situatie te veranderen. Zij voelen teleurstelling en verontwaardiging vanwege het gebrek aan acceptatie, maar kunnen naar hun idee weinig anders dan zich hierbij neerleggen.

Met name de transgender respondenten of respondenten die in drag over straat gaan proberen de negatieve reacties die zij standaard krijgen zoveel mogelijk te negeren en van zich af te laten glijden. Twee trans vrouwen vinden dat zij eigenlijk niet zouden moeten accepteren wat ze meemaken, maar leggen uit dat het veel energie kost om steeds de confrontatie aan te gaan:

“Het is erg vermoeiend om telkens de confrontatie aan te gaan en je te verzetten tegen de opmerkingen van anderen. Soms krijg je meerdere opmerkingen per dag naar je hoofd, dan heb je gewoon geen zin om steeds voor jezelf te moeten opkomen. Je wil ook gewoon je ding kunnen doen, normaal, zonder elke keer maar weer de confrontatie of het gesprek aan te gaan. Het haalt je ook uit karakter. Het is lastig om een balans te vinden.”

Enkele respondenten vertellen dat zij bewust de confrontatie aangaan, omdat de negatieve reacties hen erg boos maken en zij die niet willen accepteren. Zo vertelt een homoseksuele respondent dat

hij het risico op een fysieke confrontatie wil nemen, omdat hij vindt dat mensen moeten beseffen hoe kwetsend de opmerkingen zijn.

Angst

Transgender respondenten en respondenten die af en toe als dragking of -queen naar feesten gaan,¹⁵ vertellen dat zij op straat altijd op hun hoede zijn. Een respondent die in drag op de fiets of met het openbaar vervoer naar feesten gaat voelt zich in die situaties altijd “ultiem kwetsbaar”. Een trans vrouw vertelt dat zij een continue spanning ervaart als zij op straat loopt: “Ik observeer constant de mensen die ik tegenkom en probeer op basis van hun reacties in te schatten of ze zien dat ik transgender ben. Die alertheid is eigenlijk heel stressvol.” Ook een andere trans vrouw benoemt dat zij continu alert is en dit als “vreselijk vermoeiend” ervaart.

Regelmatig voelen transgender personen en drags ook een heftige angst. Een homoseksuele respondent met transgendergevoelens vertelt dat zijn angstgevoelens hem ervan hebben weerhouden om in transitie te gaan:

“Ik ben een aantal jaar geleden gestart met mijn transitie, maar heb die niet voortgezet. Ik was er niet klaar voor. In die periode ben ik twee keer als vrouw naar buiten gegaan. De blikken, opmerkingen en de angst die ik toen voelde waren heel heftig. Ik kon dat niet aan op dat moment. Daarbij speelde de afwijzing door mijn familie ook een rol.”

Een respondent die als dragqueen naar feesten gaat, neemt nu altijd een taxi omdat hij angstige ervaringen heeft. Hij is een keer als drag naar buiten gegaan en is toen de hele weg nageroepen, mensen keken vies naar hem en kwamen heel dicht bij hem, wat hij als dusdanig “eng en bedreigend” heeft ervaren dat hij dit nu vermijdt. De trans man die in zijn wijk regelmatig door buurtgenoten is aangevallen zegt dat hij niet continu in angst leeft:

“Vlak na zo’n aanval ben ik wel bang, wat timide en heb ik een lager zelfbeeld, ook al weet ik dat dat niet hoeft. Maar er gebeurt van alles met je, je gaat door allerlei fases: woede, angst etc. Ik ben dan ook voorzichtiger. Ik ga bijvoorbeeld alleen overdag naar buiten en pas mijn route aan. En dan langzamerhand vergeet ik het weer en gaat het steeds beter.”

Enkele transgender respondenten vertellen dat zij “eens in de zoveel tijd een inzinking” hebben. Zij voelen zich dan “heel verdrietig, down en verslagen”. Dit komt door de constante stress die zij ervaren onder invloed van de negatieve reacties, legt een trans vrouw uit: “Als ik weer een hele week, dag-in-dag-uit, op straat en op school van die rare blikken en opmerkingen krijg, dan wordt het me soms te veel. Dan is er op een gegeven moment een druppel.”

Kwetsbaar

De ervaringen van lhb-respondenten zonder opvallende genderexpressie zijn minder heftig dan die van transgender en drag-respondenten. Zij krijgen veel minder vaak negatieve reacties en de persoonlijke impact ervan is minder groot. De meeste lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen die zijn geïnterviewd voelen zich over het algemeen veilig in Rotterdam. Zij zijn regelmatig wel alert als

¹⁵ Wij bespreken de ervaringen van transgender respondenten en respondenten die in drag naar feesten gaan door elkaar omdat bij beiden hun genderexpressie opvalt en de ervaringen van deze respondenten sterk overeenkomen. Wij vinden het belangrijk om hierbij te benadrukken dat er ook fundamentele verschillen zijn. Zo uiten transgender personen in hun presentatie hun genderidentiteit en kan de presentatie van personen in drag los staan van hun genderidentiteit. De volledige begripsbeschrijvingen zijn te vinden in de bijlage (1).

zij zich in de openbare ruimte bevinden. Een homoseksuele respondent vertelt dat hij ervaart dat je als lhb-persoon voorzichtig moet zijn:

“Ik vind dat we toch op onze hoede moeten blijven met wat je doet, hoe je het doet, om geen reactie uit te lokken. Eigenlijk vind ik het heel vervelend om dat te zeggen, want ik vind dat we vrij zouden moeten kunnen doen wat we willen en dat die opmerkingen van anderen niet belangrijk zijn. Maar toch, het heeft zijn effect.”

Dezelfde respondent heeft zelf weinig negatieve ervaringen, maar de keer dat hij met zijn partner werd aangesproken op het feit dat zij arm in arm liepen, heeft hem ervan bewust gemaakt dat hij als homoseksuele man kwetsbaar kan zijn en dat hij soms moet oppassen. Ook andere respondenten vertellen dat vervelende ervaringen dit besef van kwetsbaarheid (tijdelijk) versterken. Een homoseksuele man, die benadrukt dat hij zich haast nooit onveilig voelt en geen “echt vervelende dingen” heeft meegemaakt, zegt dat het toch altijd iets met je doet als je wordt nageroepen:

“Elke keer als er een opmerking gemaakt wordt, het feit dat je dan twee mannen bent en dat ze dan blijkbaar zien dat je homo bent of dat je een stel bent ofzo, dan hoeven ze alleen maar homo te zeggen, dan is dat al vervelend en kan het al onveilig voelen.”

Onveilig ingeschatte situaties

Een deel van de respondenten benoemt dat zij zich specifiek onveilig voelen in nabijheid van groepen jongens. Zij hebben het idee dat zij risico lopen omdat jongens in groepsverband vaak ‘stoer willen doen’ en zij daarvan het slachtoffer zouden kunnen worden. In het bijzonder jongens met een migratieachtergrond roepen bij respondenten een gevoel van onveiligheid op. Een aantal respondenten vermoedt dat het voornamelijk jongeren met een Marokkaanse achtergrond zijn van wie zij negatieve reacties hebben gekregen. Sommige respondenten vragen zich tijdens het interview hardop af in hoeverre hun beeld van jongeren met een migratieachtergrond gebaseerd is op vooroordelen. Een homoseksuele respondent is ervan overtuigd dat vooroordelen een grote rol spelen, ook bij hemzelf. Hij vertelt dat hij vaak 's nachts over straat liep na het uitgaan en dan groepen jongens met een migratieachtergrond tegenkwam. Hoewel hij zich daarbij aanvankelijk ongemakkelijk voelde, raakte hij een paar keer in gesprek met zulke groepen. Daarbij kwam ook zijn homoseksualiteit eens ter sprake en dit had een positief effect:

“De situatie verandert niet, ik verander, en daardoor verandert mijn veiligheidsgevoel. Want die jongens die maken het niet onveilig, maar ik heb het gevoel dat zij onveilig zijn. En nu heb ik dat niet meer.”

Ook bij mensen met een migratieachtergrond in het algemeen, en in het bijzonder bij moslims, voelt een deel van de respondenten zich minder veilig. Hun verwachting is dat deze Rotterdammers hun seksuele oriëntatie of genderexpressie niet accepteren. Een lesbische respondent zegt dat zij zich bij een groep vrouwen niet zozeer onveilig voelt, maar zich toch minder vrij voelt:

“Mijn buurvrouwen zitten heel vaak samen buiten. Of het te maken heeft met waar ze vandaan komen weet ik eigenlijk niet, maar dan denk ik: ze zitten er niet op te wachten om ons hand in hand te zien lopen of zoiets.”

In samenhang hiermee voelt een deel van de respondenten zich minder veilig in Rotterdam-Zuid. Dit heeft te maken met de bevolkingssamenstelling, die voor een groot deel bestaat uit Rotterdammers

met een migratieachtergrond. Vaak hebben respondenten zelf geen negatieve ervaringen in Rotterdam-Zuid en kennen ze ook geen verhalen van anderen. Een biseksuele respondent zegt dan ook dat zij het idee heeft dat haar eigen “vooroordeel over Zuid” maakt dat zij het gevoel heeft dat “mensen op Zuid bevooroordeelder zijn en ook eerder reageren” op lhbt-personen.

Impact collectieve ervaringen

De ervaringen van bekenden hebben meer invloed op de onveiligheidsgevoelens van respondenten dan agressie en geweld tegenover lhbt-personen waarover zij in de landelijke media vernemen. Ervaringen van vrienden of kennissen komen dichterbij. Respondenten zijn geschokt als zij horen dat een bekende bijvoorbeeld in elkaar geslagen is of is misleid via een datingapp. Sommige respondenten zeggen dat ervaringen van anderen hen doen beseffen dat mensen tot extreme dingen in staat kunnen zijn. Soms leidt dit besef tot het confronterende idee dat je zelf ook slachtoffer zou kunnen worden, vertelt een lesbische respondent:

“Laatst zijn tijdens de Gay Pride, de Pride week, twee jongens in een taxi uitgescholden en bespuugd. Dan denk ik: hoe is het mogelijk. Ergens ben ik verbaasd dat zo iets in Nederland in 2019 gebeurt. En dan denk ik ook even, dan krijg ik wel een gevoel in mijn buik: dat zou mij ook kunnen overkomen. Dat je gewoon op straat loopt en als het iemand niet bevalt, dat ze me iets zouden kunnen aandoen. Even geeft me dat een heel onveilig gevoel, maar dan vergeet ik het gelukkig weer.”

Twee homoseksuele respondenten betrekken lhbt-gerelateerde incidenten niet op zichzelf en storen zich aan de uitgebreide media-aandacht die dit soort incidenten krijgen. Zij vinden dat incidenten hierdoor te groot worden gemaakt en ten onrechte een gevoel van onveiligheid creëren bij lhbt-personen. Met name jongeren zouden er bang van kunnen worden en hierdoor niet zichzelf durven zijn, zegt één van hen.

5. Gedrag lhbt-personen onder invloed van onveiligheidsgevoelens

In dit hoofdstuk beschrijven wij de gedragsaanpassingen die respondenten doen om zich veilig te kunnen voelen. Het draait om de conatieve dimensie van veiligheidsbeleving in relatie tot persoonlijke, situationele en collectieve ervaringen. We besteden aandacht aan individuele gedragsaanpassingen, aanpassingen in relatie met een partner, omgang met situaties die zij als onveilig inschatten, meldingsbereidheid en de impact van collectieve ervaringen op het gedrag van respondenten.

Individuele gedragsaanpassingen

In de hoofdstukken hierboven benoemden we al dat lhbt-personen in Rotterdam zich altijd bewust zijn van het feit dat zij afwijken van de hetero- en/of cisgender-norm en telkens afwegingen maken over hun zichtbaarheid als lesbische, homoseksueel, biseksueel of transgender persoon. Zij passen zich aan om negatieve reacties te voorkomen. Een homoseksuele respondent die zich naar eigen zeggen nooit onveilig voelt in Rotterdam legt uit:

“Dat ik me veilig voel, wil niet zeggen dat ik me niet aanpas. Dat is een groot woord, maar ik denk erover na en ik houd er rekening mee. Ik ben me er toch altijd van bewust dat als ik met mijn partner over straat loop en we elkaar een hand of een zoen geven, ofzoiets, dat dit een reactie kan opleveren. De meest ideale situatie is dat we dat in volledige anonimiteit kunnen doen. Maar door zoiets te doen maak je eigenlijk altijd een statement, terwijl in wezen je natuurlijk ook heel anoniem een hand wil vasthouden of een zoen geven of wat dan ook.”

Ook in contact of gesprekken met mensen die zij niet goed kennen, wegen respondenten af of zij open zijn over hun seksuele oriëntatie. Zo vermijdt een respondent om het binnen de gemeenschap waar hij is opgegroeid te hebben over zijn homoseksualiteit en houdt een ander dit privé in contact met mensen met een migratieachtergrond. Een lesbische respondent gebruikt altijd het woord “partner” als zij over haar vrouw praat, mede omdat zij weleens heeft meegemaakt dat het stilviel als zij vertelde dat zij samenleeft met een vrouw. Een homoseksuele respondent zegt dat hij anderen niet in verlegenheid wil brengen:

“Ik houd rekening met een ander, dat is iets wat heel vaak voorkomt. Een voorbeeld was toen ik in de kantine op mijn werk een gesprek had met een Antilliaanse jongen die achter de balie staat – ik plaats hem dus ook in een hokje. We hadden het over kinderen en hij vroeg of ik die heb. Dan denk ik toch even na of ik zal zeggen dat ik een man heb, omdat dit hem in verlegenheid zou kunnen brengen. Dan schaam ik me er niet voor om dat te zeggen, maar dan denk ik voor de ander en wil niet dat hij zich ongemakkelijk gaat voelen.”

Homoseksuele respondenten vertellen dat zij ook regelmatig hun stem en bewegingen aanpassen om niet als homoseksueel herkend te worden, met name in contact met mensen van wie zij verwachten dat zij hun seksuele oriëntatie afwijzen. Een respondent vertelt: “Als een groepje jongens mij iets zou vragen op straat, dan pas ik mijn gedrag meteen aan. Dan ga ik echt wel wat zwaarder praten, zodat ze niet denken: oh die is gay en mogelijk bepaalde opmerkingen gaan maken.”

Verder passen verschillende respondenten hun kleding of make-up aan om niet te veel op te vallen. Een homoseksuele respondent gebruikt dagelijks “neutrale make-up” en zou geen felle kleuren durven kiezen: “Ik denk dat ik me dan toch schaam. Ik zou wel willen dat het makkelijker was.” Een

respondent die als dragking naar feesten gaat, vertelt dat zij wel met make-up voor een queer feest op de fiets stapt, maar zich dan zoveel mogelijk bedekt:

“Ik kies er dan bewust voor om een jas met capuchon aan te trekken die ik over mijn hoofd kan trekken, waardoor mensen minder snel zien dat ik een vrouw ben die als man verkleed gaat. Of ik draag een sjaal die een deel van mijn gezicht bedekt. Op de fiets concentreer ik me dan ook op de weg voor me en zo min mogelijk op de omgeving. Daardoor raak ik dan heel erg naar binnen gekeerd.”

Een trans vrouw vertelt dat zij bewust andere kleding aandoet als zij weet dat ze met de metro moet reizen: “Dan denk ik: ik ga uit, maar ik doe toch maar iets aan wat niet te veel opvalt.” Bij voorkeur nemen de meeste transgender- en drag-respondenten een (gezamenlijke) taxi of een eigen auto. Ook over hun route denken transgender personen van tevoren na. Een trans man die geweld heeft meegemaakt, volgt als hij zich onveilig voelt zoveel mogelijk routes waar camera’s hangen en wisselt zijn routes steeds af. Verder checkt hij het altijd even als er iemand achter hem loopt en staat hij stil om mensen die te dicht achter hem lopen te laten passeren. Tenslotte vertellen transgender respondenten dat zij regelmatig mensen ontwijken, bijvoorbeeld een groep jongens, door over te steken of een blokje om te lopen.

Affectie tonen

Alle respondenten beschouwen het als risicovol om als lhbt-partners in de openbare ruimte in Rotterdam affectie naar elkaar te tonen. De lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen die zijn geïnterviewd benadrukken dat zij een belangrijk verschil ervaren tussen alleen over straat gaan of met een partner. Met een partner hebben zij het idee dat zij sneller worden herkend als lhb-persoon en als zij samen over straat gaan maken zij dan ook afwegingen over hun zichtbaarheid om zich veilig te voelen. Een aantal homoseksuele respondenten durft op straat met een partner totaal geen affectie te tonen. Zij hebben het idee dat je in Rotterdam echt onveilig bent als je als homostel hand in hand loopt of elkaar een zoen geeft.

Er zijn echter ook respondenten die wel hand in hand lopen, maar zij doen dit nooit overal en op ieder moment. Ook zij schatten telkens in of het veilig is of niet om hun seksuele oriëntatie te tonen. Een lesbische respondent houdt op straat regelmatig de hand van haar vriendin vast en heeft nog nooit negatieve reacties gehad, maar het komt regelmatig voor dat zij elkaars hand even loslaten omdat zij zich niet helemaal veilig voelen. Een homoseksuele respondent loopt geregeld hand in hand met zijn vriend, ondanks het feit dat voorbijgangers regelmatig opmerkingen naar hen maken. Hij maakt bewust een statement:

“Voor mij werken reacties eigenlijk alleen maar stimulerend om juist hand in hand te blijven lopen. Ik vind het belangrijk om toch zichtbaar te blijven. Als je stopt met bijvoorbeeld hand-in-hand lopen krijgen anderen hun zin.”

Ook deze respondent maakt echter telkens afwegingen. Hij vertelt dat hij op dagen dat hij moe is “geen zin in commentaar” heeft. Om opmerkingen te voorkomen kiezen zij er op dat soort dagen voor om elkaar geen hand te geven.

Een aantal respondenten loopt niet hand in hand, maar geeft elkaar wel eens een zoen in de openbare ruimte. Opnieuw geldt dat zij vooraf wel altijd inschatten of het (voldoende) veilig voelt om dit te doen. Twee lesbische respondenten zeggen dat zij hun partner wel een kus geven als zij afscheid nemen op het station of voor de deur. De één voegt wel toe dat zij dit niet doet als de

buurman of buurvrouw ook voor de deur staat, omdat zij zich dan “ongemakkelijk” voelt. Een homoseksuele respondent vertelt dat hij in Rotterdam iets meer durft dan vroeger:

“Mijn partner en ik lopen in Rotterdam niet hand in hand. Daarin maken we een bewuste keuze. In Madrid doen we dat bijvoorbeeld wel, want daar is het veel normaler. Ik durf mijn partner in Rotterdam wel een zoen te geven op straat. Maar ik houd wel in de gaten of dat kan. Als er veel mensen om ons heen staan heb ik bijvoorbeeld het gevoel dat het niet kan.”

Sommige respondenten benoemen dat zij beseffen dat zij ook zichzelf beperken door hun gevoel van onveiligheid. Een homoseksuele respondent legt uit dat hij een “duidelijk statement” maakt als hij hand in hand over straat zou lopen met zijn partner, “daar heeft de buitenwereld natuurlijk ook een reactie op”. Dat ervaart hij als onveilig en een beperking in zijn vrijheid, maar hij voegt toe: “Die beperking leg ik tegelijkertijd ook mezelf een beetje op, natuurlijk. Want je kan ook zeggen: ‘schijt, ik doe het gewoon’.” Hij en de meeste andere respondenten vinden het echter te risicovol om zich niets aan te trekken van het negatieve oordeel van andere Rotterdammers.

Omgang met onveilig ingeschatte situaties

In het vorige hoofdstuk beschreven wij dat respondenten zich onveiliger voelen in de aanwezigheid van groepen jongens en van Rotterdammers met een migratieachtergrond. Zij proberen onzichtbaar te zijn als lesbienne, homoseksueel, biseksueel of transgender persoon als zij de openbare ruimte delen met deze groepen. In wijken waar veel Rotterdammers met een migratieachtergrond wonen en locaties waar regelmatig groepen jongens op straat rondhangen, voelen zij zich onveilig. Verschillende respondenten noemen Rotterdam-Zuid als onveilig deel van de stad, maar de specifieke wijken die zij noemen als onveiliger wisselen per respondent. Een homoseksuele respondent is van mening dat de inschatting van de veiligheid van bepaalde wijken regelmatig niet op feitelijke ervaringen is gebaseerd:

“Het gaat over gevoel, over verwachting. In het Nieuwe Westen verwachten mensen bijvoorbeeld: daar kan niks en daar mag niks. Daar moet je opletten. Want daar wonen veel moslims, daar wonen veel jongeren uit Marokko, uit Turkije, uit conservatieve landen. Dat bepaalt heel erg je veiligheidsbeleving. Maar wat gebeurt er werkelijk op straat? Er gebeurt eigenlijk niks op straat. Het is een beetje het beeld dat we daarvan hebben dat het gevoel bepaalt, maar niet wat er werkelijk gebeurt. Ik werkte af en toe in een buurtkroeg in die wijk. De eigenaar was *as gay as a yellow duster* en sprak daar openlijk en expliciet over. Ik ook. In die kroeg kwam van alles aan klanten, ook de groepen waarvan vaak gezegd wordt dat ze intolerant jegens homo’s zouden zijn. En daar is nooit een probleem geweest. En dat in het hart van een multiculturele volkswijk.”

In situaties waarin respondenten zich onveilig voelen proberen zij over het algemeen de confrontatie te vermijden. Zo vertelt een respondent die af en toe in drag naar feesten gaat dat hij bewust oogcontact vermijdt met mensen die nadrukkelijk naar hem kijken en zeker met groepen mensen die aandacht aan hem besteden. Ook negatieve opmerkingen negeren de meeste respondenten. Een enkele respondent maakt wel eens een opmerking terug.

Sommige respondenten voelen zich naar eigen zeggen in het centrum van Rotterdam veiliger dan in andere gebieden. Een trans man vertelt dat hij een paar shirts heeft met een opdruk die betrekking heeft op het trans-zijn en dat hij die in het centrum durft te dragen, maar in zijn eigen wijk zijn jas dichtdoet zodat de opdruk niet zichtbaar is. Ook een homoseksuele respondent die soms

“vrouwelijke kleding” draagt, vertelt dat hij zich hierin veiliger voelt in het centrum dan ergens anders in de stad. Hij durft dit vooral later op de avond, omdat het dan minder opvalt:

“Zeker in het centrum zijn mensen dan vaak met andere dingen bezig, een beetje dronken en dan vind ik het wat makkelijker. Ik denk dat de mensen die in het centrum zijn meer een doel hebben, onderweg zijn naar iets. Naar mijn idee hangen mensen in hun eigen wijk meer buiten rond en zijn op straat zonder duidelijk doel.”

Een andere homoseksuele respondent heeft ook de indruk dat mensen in het centrum “meer met andere dingen bezig zijn dan: oh, wat loopt daar?” Hij denkt ook dat de sfeer er wat “opener” is, omdat er meer activiteiten en toeristen zijn, waardoor het er “levendiger” en “bruisender” is. Sommige respondenten vergelijken Rotterdam met (het centrum van) Amsterdam. Zij hebben de indruk dat lhbt-personen zichtbaarder zijn in Amsterdam. “Daar is het niet zo raar als je bijvoorbeeld een dragqueen langs ziet huppelen”, zegt een homoseksuele respondent. Het feit dat die stad nadrukkelijk wordt geprofileerd als gay capital zorgt ervoor dat een paar respondenten het gevoel hebben in Amsterdam meer recht te hebben om zichzelf te zijn.

Meldingsbereidheid

Weinig respondenten doen melding of aangifte bij de politie als zij te maken krijgen met negatieve, discriminerende reacties. Als er sprake is van fysiek geweld wordt er vaker aangifte gedaan. De respondenten die wel eens de politie belden, hebben ervaren dat de politie dan weinig doet. Een homoseksuele respondent die de politie belde omdat steeds dezelfde auto langs de horecagelegenheid reed waar hij zat en waarvan de inzittenden scholden en spuugden, voelde zich niet serieus genomen toen hij te horen kreeg: “ja meneer, het is vrijdagavond.”

Sommige respondenten hebben ronduit negatieve ervaringen met de politie. Twee homoseksuele respondenten vertellen dat zij aangifte wilden doen en de indruk hadden dat werd gesuggereerd dat zij het incident hadden ‘uitgelokt’. Zij kregen reacties en vragen als: “Daar zul je het wel naar gemaakt hebben; kom je op bepaalde plekken die misschien wel uitnodigend zijn?” en “Sprak je dan op een bepaalde manier? Of keek je op een bepaalde manier?” In één van de gevallen weigerde een agent zelfs om de aangifte op te nemen. Ook transgender respondenten voelen zich naar eigen zeggen niet veilig bij de politie. Zij ervaren dat ze “belachelijk gemaakt” en “uitgelachen” worden.

De ervaringen van enkele respondenten met Roze in Blauw, een netwerk binnen de politieorganisatie dat aanspreekpunt is voor lhbt-personen binnen en buiten de politie, verschillen. Een homoseksuele respondent die vanuit de Roze Salon samenwerkt met Roze in Blauw is zeer positief over het contact. Een trans man die een tijd geleden aangifte deed van een gewelddadige aanval ervoer de mensen van Roze in Blauw met wie hij toen te maken had niet als sensitief. Zo werd hem meteen gevraagd naar zijn geslachtsveranderende operatie.

Impact collectieve ervaringen beperkt

Respondenten zeggen dat ervaringen van anderen hun gedrag niet of nauwelijks beïnvloeden. Hoewel (gewelds)incidenten hen schokken, hebben zij niet het idee dat zij hun leven er anders door leiden. Zo vertelt een respondent dat hij nog steeds naar de gaybar gaat waarvoor een vriend vanwege zijn homoseksualiteit in zijn gezicht geslagen is. Ook vlak nadat het was gebeurd heeft hij de plek niet gemeden. Een ander vertelt bijvoorbeeld dat de aanslag in Orlando hem niet tegenhoudt om naar gayfeesten of een festival te gaan. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven is, bevestigen ervaringen van anderen wel het beeld dat je risico loopt als je openlijk lesbisch, homoseksueel,

biseksueel of transgender persoon bent. Collectieve ervaringen versterken onveiligheidsgevoelens en aanpassing aan de hetero- en cisgender-norm dus wel.

6. Beeld uit meldingen en registraties

Voor de volledigheid bespreken wij in dit hoofdstuk de relevante cijfers met betrekking tot de veiligheidsbeleving van lhbt-personen in Rotterdam en een aantal voorbeelden van meldingen en politieregistraties.

Over de cijfers

Ieder jaar worden in verschillende rapporten cijfers gepubliceerd over discriminatie van lhbt-personen. Op landelijk niveau brengen de politie en de antidiscrimatievoorzieningen (ADV's) jaarlijks het gezamenlijke rapport *Discriminatiecijfers* uit over discriminatie-incidenten en -meldingen in Nederland. Transgender Netwerk Nederland schrijft daarnaast een rapport over discriminatie van transgender personen in Nederland. De cijfers in deze rapporten laten zien dat discriminatie van lhbt-personen nog altijd voorkomt, maar zeggen niet zoveel over de daadwerkelijke omvang hiervan. Uit onderzoek blijkt dat mensen discriminatie niet altijd herkennen en dat de meldingsbereidheid laag is. Meldingen bij ADV's en geregistreerde discriminatie-incidenten bij de politie geven wel inzicht in verschillende verschijningsvormen van discriminatie van lhbt-personen.

Rotterdam

Rotterdamers die discriminatie ervaren of waarnemen kunnen hiervan melding maken of een klacht indienen bij ADV RADAR. Ook bij de politie kunnen discriminatie-incidenten worden gemeld en kan tevens aangifte worden gedaan. Specifieke cijfers over discriminatie-incidenten en meldingen in Rotterdam worden jaarlijks gepubliceerd in de *Monitor Discriminatie Politie-eenheid Rotterdam*. In 2018 werden bij RADAR 11 meldingen gedaan van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid in Rotterdam. Daarnaast waren er 5 meldingen over discriminatie van een transgender persoon.

De meeste meldingen gaan over het uitschelden en beledigen van lhbt-personen. Bijvoorbeeld de melding van een man die door een voorbijganger is uitgescholden voor "vieze homo" toen hij op een terras een sigaret stond te roken. In enkele gevallen zijn lhbt-personen (ook) achtervolgd, bespuugd, bedreigd en/of hebben fysiek geweld ervaren. Een trans persoon meldde bijvoorbeeld dat hij werd gepest door zijn burens. De pesterijen gingen zo ver dat hij een keer is aangevallen en bedreigd is met een mes.

Degene door wie melders zich gediscrimineerd voelen, is in een kwart van de meldingen een buurtgenoot van de melder. Een voorbeeld is de melding van een homoseksueel stel dat door buurtgenoten wordt uitgescholden en bij wie vuil voor de deur wordt gegooid. Lhbt-personen worden ook door onbekenden lastiggevallen, bijvoorbeeld op straat. Zo kreeg een transpersoon op straat onder meer te horen: "Getverdemme, ben je nu een wijf of een vent?!" Een homoseksuele jongen meldde te zijn achtervolgd naar zijn huis en te zijn bedreigd met beroving.

De politie registreerde in 2018 56 discriminatie-incidenten met de grond seksuele gerichtheid in Rotterdam. Twee incidenten gingen over mogelijke discriminatie van transgender personen. Registraties met de grond seksuele gerichtheid gaan vaak over incidenten waarbij is gescholden met het woord 'homo', al dan niet in combinatie met fysiek geweld, bedreiging of vernieling. Regelmatig gaat het om incidenten waarin het scheldwoord 'homo' algemeen is gebruikt zonder dat het slachtoffer homoseksueel is of daarvoor wordt aangezien. Onduidelijk is hoeveel geregistreerde discriminatie-incidenten wel gericht zijn op de seksuele oriëntatie of genderexpressie van lhbt-personen en in hoeveel gevallen eerder sprake lijkt te zijn van algemeen schelden. Uit een analyse van de politieregistraties over discriminatie van lhbt-personen in 2016 bleek dat in dat jaar bij ruim

een derde van de incidenten een lhbt-persoon slachtoffer was of het slachtoffer mogelijk voor lhbt-persoon werd aangezien. Net als in de ADV-meldingen komen in de politieregistraties schelden en beledigen het vaakst voor. De politie registreerde daarnaast ook verschillende incidenten van bedreiging en mishandeling. Zo is een lesbisch stel door een buurman uitgescholden en met een mes bedreigd en is een groepje jongens mishandeld toen ze uit een gaybar kwamen. Tenslotte is er een registratie van een homostel dat door een voorbijganger werd uitgescholden en dood werd gewenst toen zij hand in hand over straat liepen.

“Het is eigenlijk wel te extreem voor woorden dat ik beperkt word, dat ik me heel erg bezighoud met wat jij zou kunnen voelen of denken over mij. Terwijl we allebei dezelfde rechten hebben.”

7. Conclusies: (on)zichtbaarheid

De lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgender personen die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd definiëren veiligheid als openlijk zichzelf kunnen zijn en vrijheid ervaren om zich te uiten en te gedragen zoals zij zelf willen. Geen enkele respondent ervaart die volledige veiligheid in Rotterdam. Alle respondenten ervaren in meer of mindere mate *minority stress*, die gevolgen kan hebben voor hun gezondheid. Het levert eenieder stress op om te behoren tot een gestigmatiseerde groep, te maken te krijgen met vooroordelen en discriminatie en om constant afwegingen te moeten maken over je zichtbaarheid als lhbt-persoon. Er zijn lesbische, homoseksuele en biseksuele respondenten die zeggen dat zij zich veilig voelen, maar dit is een veiligheid met beperkingen. Zij voelen zich (vooral) veilig als zij zich in de openbare ruimte aanpassen aan de heteronormativiteit en hun seksuele oriëntatie niet zichtbaar is.

Respondenten ervaren dat de lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgender personen die in Rotterdam wonen vrijwel onzichtbaar zijn. Volgens hen uiten weinig lhbt-persoon met zelfvertrouwen en trots hun seksuele en/of genderidentiteit en zie je bijvoorbeeld amper mensen van hetzelfde geslacht hand in hand lopen of dragkings of -queens in het dagelijkse straatbeeld. Ook vinden zij dat het aantal uitgaansgelegenheden voor lhbt-persoon beperkt is en dat er weinig ontmoetingsplaatsen of *safe spaces* voor de groep(en) zijn. Respondenten hebben ook de indruk dat het in Rotterdam over het algemeen niet wordt geaccepteerd als je als lhbt-persoon zichtbaar bent. Sommige homoseksuele respondenten hebben het idee dat je in de Maasstad een soort statement maakt als je als homostel hand in hand loopt, omdat dit zo ongebruikelijk is.

Uit de interviews voor dit onderzoek blijkt dat genderexpressie vaker leidt tot negatieve reacties dan seksuele oriëntatie. Daarbij zijn de reacties op een opvallende genderexpressie heftiger. Mensen die niet voldoen aan de heersende maatschappelijke norm van ‘mannelijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’, met name transgender personen en mensen die in drag naar feesten gaan, ervaren dan ook aanzienlijk meer onveiligheid. Dit komt doordat genderexpressie over het algemeen zichtbaarder is dan seksuele oriëntatie, waardoor er heftiger op gereageerd wordt. Ook homoseksuele mannen die er ‘vrouwelijk’ of ‘androgyn’ uitzien ervaren meer negatieve reacties. Transgender personen en respondenten die in drag naar feesten gaan zijn in de openbare ruimte altijd op hun hoede. Meestal hebben transgender personen dagelijks te maken met mensen die hen aanstaren, over hen roddelen en negatieve opmerkingen maken. Een aantal transgender respondenten ervaart hierdoor een constante spanning en angst als zij over straat gaan. Regelmatig passen zij hun kleding of make-up aan om niet te veel op te vallen of vermijden bepaalde routes of het openbaar vervoer.

De onveiligheidservaringen en -gevoelens van lesbiennes, biseksuelen en homoseksuelen zijn minder heftig dan die van transgender personen. Zij ervaren vooral onveiligheid en negatieve reacties als zij samen met hun partner in de openbare ruimte zijn. De meeste respondenten kiezen ervoor om deze reacties te vermijden en lopen in Rotterdam niet hand in hand. Ook geven ze elkaar wanneer zij bijvoorbeeld op straat of op een station afscheid nemen niet zomaar een kus, maar schatten zorgvuldig in of het veilig is om dit te doen. Sommige homoseksuele respondenten passen daarnaast in situaties die zij als risicovol ervaren hun stem en bewegingen aan om niet ‘vrouwelijk’ over te komen en als homoseksueel herkend te worden.

De onveiligheidservaringen van lhbt-persoon betreffen vooral beledigende opmerkingen. Geweld komt relatief weinig voor. De meeste respondenten melden hun ervaringen niet bij de politie, maar

in de gevallen dat er sprake is van geweld gebeurt dit meestal wel. Respondenten hebben overwegend een negatief beeld van de politie. De respondenten die zich hierover uitspreken hebben niet het idee dat zij actief worden beschermd door de politie. Dit gebrek aan rugdekking in combinatie met onveiligheidservaringen leidt ertoe dat de situatie in stand blijft. Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgender personen ervaren het als risicovol om in de Rotterdamse openbare ruimte zichtbaar te zijn, maken zichzelf daarom (zoveel mogelijk) onzichtbaar en de hetero- en cisgendernorm blijft hierdoor dominant.

8. Aanbevelingen

Om de veiligheid van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgender personen te vergroten, is het van fundamenteel belang dat lhbtj-personen op uiteenlopende manieren zichtbaar zijn in de samenleving. Vaak gebeurt dat in eerste instantie met speciale acties in de vorm van regenboogzebra's en vlagvertoon op Coming Out Day. Als het daarbij blijft is dat al snel een tegenstrijdige boodschap. Door alleen in bijzondere uitingen aandacht te besteden aan seksuele en genderdiversiteit benadruk je gemakkelijk het bijzondere terwijl je het juist wil normaliseren. Het is dus noodzakelijk om seksuele diversiteit een vanzelfsprekende plaats te geven in allerlei reguliere uitingen en informatiebestanden. Daarbij kan onder andere worden gedacht aan: de geschiedschrijving, lesboeken voor alle onderwijsniveaus, de media, woordvoeringslijnen van overheden voor bestuurders en de informatievoorziening door de (lokale) overheid. Er dient een nieuwe norm te ontstaan waarbinnen ruimte is voor diversiteit en fluiditeit. Wanneer verschillende seksuele oriëntaties en genderidentiteiten als één van de vele opties worden gepresenteerd, en niet als een aparte categorie, draagt dit bij aan normalisatie en acceptatie. Inclusiviteit van Rotterdamse organisaties en bedrijven en representatie van lhbtj-personen op allerlei niveaus vergroten de zichtbaarheid van lhbtj-personen in de openbare ruimte. Lhbtj-personen moeten steun en bescherming ervaren voordat zij op straat zichtbaarder durven zijn. Dat is niet een opgave voor specifiek lhbtj-organisaties maar juist voor de beeldbepalende organisaties en overheden in de hoofdstroom van de samenleving.

Over het rapport is op 10 december 2019 een bijeenkomst georganiseerd voor experts op het onderwerp lhbtj-emancipatie. Tijdens deze bijeenkomst is onder andere gebrainstormd over concrete maatregelen en acties voor Rotterdam die de zichtbaarheid en de veiligheid van lhbtj-personen in de stad vergroten, met name in de openbare ruimte. Dit resulteerde in de volgende aanbevelingen:

Vergroten lhbtj-vriendelijkheid van de politie

- Investeer als politie en Roze in Blauw in verwachtingsmanagement door duidelijk aan lhbtj-burgers die melding of aangifte doen te communiceren wat zij wel en niet van de politie kunnen verwachten (en indien relevant: welke zaken politie-inzet onmogelijk maken).
- Investeer als politie in kennis bij medewerkers, in het bijzonder bij intakemedewerkers, over lhbtj-personen en sensitiviteit voor seksuele diversiteit. Betrek hierbij ook leidinggevend en laat die periodiek toetsen of medewerkers de juiste competenties hebben.
- Zorg dat trainingen voor politiemensen erop gericht zijn om secundaire victimisatie en *blaming the victim* te voorkomen.
- Blijf als politie investeren in het vergroten van de meldingsbereidheid, onder andere door duidelijk te communiceren over het belang van melden en het verschil tussen melden en aangifte doen.
- Stuur melders bij de politie een schriftelijke bevestiging van hun melding en/of de mutatie in het systeem, zodat zij tenminste iets concreets in handen hebben en zien dat hun melding in het systeem staat. (In veel gevallen horen melders na hun melding niets van de politie.)
- Blijf investeren in het verbeteren van het imago van Roze in Blauw, bijvoorbeeld door het breed delen van succesverhalen.
- Werk als politie samen met organisaties als Humanitas (lhbtj-support) om ervoor te zorgen dat melders van een zaak waarin geen strafrechtelijke stappen mogelijk zijn op andere manieren (alsnog) worden ondersteund.

Vergroten zichtbaarheid en veiligheid in uitgaansgebied Rotterdam

- Creëer een veiligheidszone waarbinnen wordt samengewerkt door (onder meer) ondernemers, beveiliging, politie en openbaar vervoer. De gemeente regisseert deze integrale ketenaanpak die de veiligheid van lhbtbi-personen moet waarborgen.
- Maak beveiligers verantwoordelijk voor signalering als het gaat om veiligheid van lhbtbi-personen, voorbij hun eigen deur. Organiseer een periodiek overleg voor het delen en bespreken van signalen en/of breng signalen in bij Panel Deurbeleid.
- Stimuleer de vestiging van inclusieve, lhbt-vriendelijke uitgaansgelegenheden op centrale en veilige locaties in de stad en zorg dat de veiligheid van bezoekers rondom deze gelegenheden nadrukkelijk wordt gewaarborgd. (Er blijft behoefte aan gelegenheden die zich specifiek richten op lhbtbi-groepen.)
- Experimenteer als gemeente met de mogelijkheid om een subsidie beschikbaar te stellen aan (reguliere) horecaondernemers voor het organiseren van avonden en feesten voor lhbtbi-groepen.

Vergroten veiligheid in openbaar vervoer

- Train RET-personeel zodat medewerkers sensitief zijn en effectief kunnen handelen als een lhbtbi-persoon verbaal of fysiek wordt lastiggevallen. Stimuleer ook een signaleringsrol bij medewerkers van de RET en gebruik de signalen als aanvulling op de gegevens van de Veiligheidsalliantie en de StopApp.
- Plaats posters en/of informatieborden in het openbaar vervoer met daarop informatie over wat lhbtbi-personen kunnen doen als zij zich onveilig voelen (welk telefoonnummer zij kunnen bellen et cetera).

Vergroten veiligheid bij taxigebbruik

- Creëer een landelijke aanpak en een landelijk convenant dat gesloten kan worden tussen taxicentrales en gemeenten met afspraken over het waarborgen van de veiligheid van lhbtbi-personen.
- Zorg voor de monitoring van de veiligheid van lhbtbi-personen, bijvoorbeeld door een 'Panel Taxibeleid'.
- Stimuleer taxicentrales om evenementen als de Pride te sponsoren en zich daarmee te profileren als lhbtbi-vriendelijk.
- Pas in het weekend de taxistandplaatsen buiten het centrum aan en/of creëer extra standplaatsen, zodat taxi's in het weekend dichtbij bepaalde uitgaansgelegenheden kunnen staan.

Vergroten inclusiviteit van (grote) organisaties in sociaal domein

- Investeer als gemeente Rotterdam (meer) in de inclusiviteit van de eigen organisatie, zodat de gemeente nadrukkelijk een voorbeeldfunctie heeft en de kennis en ervaring heeft om inclusiviteit van partners effectief te stimuleren en te beoordelen. Goed voorbeeld: de inclusief-wervenmethodiek die de gemeente Amsterdam inzet.
- Organiseer brede inspraak binnen lhbtbi-organisaties, zodat ook niet- en ondervertegenwoordigde lhbtbi-groepen gehoord worden en zich gehoord voelen. Richt lhbtbi-organisaties zo in dat de diverse lhbtbi-groepen hun behoeften kunnen delen op een manier die voor hen passend en veilig is.

- Eis bij subsidieverlening en bij aanbesteding dat organisaties inclusief zijn en/of aantoonbaar in de eigen inclusiviteit investeren, bijvoorbeeld door het opnemen van een KPI hierover. Concretiseer wat onder inclusie wordt verstaan zodat organisaties hiervan een duidelijk beeld hebben. Bepaal voorafgaand aan subsidieverlening en aanbesteding hoe inclusiviteit van organisaties wordt getoetst en op welke wijze er wordt gehandhaafd als organisaties niet aan de eisen voldoen.
- Eis bij subsidieverlening en bij aanbesteding dat alle communicatie van een organisatie gendersensitief is.
- Stel eisen aan het kennisniveau van medewerkers als het gaat om vooroordelen en discriminatie (onder andere met betrekking tot lhbtj-personen) van (grote) organisaties in het sociaal domein, bijvoorbeeld door het opnemen van een KPI hierover. Stel bijvoorbeeld als voorwaarde dat alle medewerkers hebben deelgenomen aan een training over vooroordelen of lhbtj-sensitiviteit.
- Eis van Huizen van de Wijk dat deze lhbtj-vriendelijk zijn (wat verplichtingen met zich meebrengt voor medewerkers en vrijwilligers) en dat deze locaties zich expliciet zo profileren.
- Organiseer en stimuleer als gemeente en als organisatie in het sociaal domein geen symbolische acties (zoals het hijsen van de regenboogvlag) zonder dat daaraan een interne inspanningsverplichting wordt gekoppeld.
- Toets de huidige stand van zaken als het gaat om lhbtj-vriendelijkheid door op de website van honderd Rotterdamse organisaties in het sociaal domein lhbtj (en relevante gerelateerde begrippen) als zoekopdracht in te voeren. Agendeer en problematiseer de uitkomsten op het niveau van die instellingen maar ook van de branches waar zij deel van uitmaken.
- Creëer een keurmerk voor lhbtj-vriendelijke organisaties. Koppel het keurmerk aan specifieke verplichtingen en toets periodiek of organisaties met het keurmerk nog aan de eisen voldoen. Voorbeeld: Roze Loper van Roze 50+.
- Investeer als organisatie in het sociaal domein actief in de eigen lhbtj-vriendelijkheid, bijvoorbeeld door alle medewerkers een training over dit onderwerp te laten volgen. Profileer je als organisatie vervolgens expliciet als lhbtj-vriendelijk, bijvoorbeeld door het plaatsen van een regenboogvlag op de website of een sticker bij de locatietoegang. (Lhbtj-personen gaan er in de meeste gevallen niet van uit dat een organisatie lhbtj-vriendelijk is, dus expliciete profilering is noodzakelijk.)
- Geef als organisatie de OR een rol in het stimuleren en bewaken van inclusiviteit en lhbtj-vriendelijkheid.
- Vorm een stedelijk netwerk van inclusieve, lhbtj-vriendelijke organisaties met als doel elkaar scherp te houden en van elkaar te leren.
- Gebruik het onderzoek als startpunt om actief pluriforme geluiden op te halen uit de verschillende gemeenschappen in Rotterdam.

Vergroten inclusiviteit van lhbtj-belangenorganisaties

- Eis bij subsidieverlening aan belangenverenigingen dat deze aantoonbaar investeren in inclusiviteit en zich actief inzetten om samen te werken met andere lhbtj-netwerken en hun signalen onderdeel maken van de (landelijke) belangenbehartiging. Een belangenvereniging dient actief andere partijen te benaderen om te reflecteren op de eigen inclusiviteit en blinde vlekken en te onderzoeken hoe specifieke groepen - die zich op dit moment

onvoldoende vertegenwoordigd zien binnen de belangenvereniging - een plaats kunnen krijgen binnen de vereniging.

- Eis bij subsidieverlening aan lhbti-organisaties dat hun communicatie inclusief is en dat zij uiteenlopende communicatiekanalen gebruiken om een brede doelgroep te bereiken (denk aan Instagram, Facebook).
- Bij evenementen actief diverse partijen benaderen en insteek aanpassen om ook voor hen ruimte te creëren.
- Stel als lhbti-organisatie gedragsregels op die ruimte creëren voor inclusiviteit.

Ondersteuning lhbti-netwerken en -organisaties

- Stimuleer en ondersteun als gemeente de oprichting van lhbti-organisaties die zich richten op een specifieke groep met specifieke ervaringen en behoeften. (Uiteenlopende lhbtgroepen emanciperen zich op een andere manier en in een ander tempo en daarom is er behoefte aan specifieke organisaties.) Verzoek deze organisaties om samen te werken met anderen en een bijdrage te leveren aan (gezamenlijke) belangenbehartiging.
- Biedt als gemeente (nieuwe) lhbti-organisaties die willen professionaliseren een gratis training aan die onder meer hun kennis vergroot over het organiseren van evenementen, marketing en communicatie, aanvragen van subsidies en sponsoring en organiseren van veiligheid.
- Stimuleer als gemeente samenwerking tussen nieuwe en ervaren lhbti-organisaties, zodat die van elkaar kunnen leren en elkaar verder kunnen helpen.
- Investeer als gemeente in het organiseren van ontmoetingsmogelijkheden onder professionele begeleiding voor lhbt-jongeren, omdat die zich vaak in een kwetsbare situatie bevinden. (Op dit moment worden lhbt-jongeren vaak begeleid door vrijwilligers, wat onwenselijk is omdat hun problematiek regelmatig complex is.)

Vergroten zichtbaarheid en veiligheid in sportsector

- Stimuleer als gemeente de inclusiviteit en lhbt-vriendelijkheid van (reguliere) sportverenigingen door contact en samenwerking te zoeken met besturen, technische commissies en trainers. Indien gewenst kan een training worden aangeboden.
- Stimuleer zwembaden om een periodiek zwemuur voor transgender personen te organiseren, zodat die ongestoord gebruik kunnen maken van het zwembad.

9. Vervolgonderzoek

Uit dit onderzoek blijkt dat respondenten Rotterdam niet als een lhbt-vriendelijke stad ervaren. Lhbt-personen zijn volgens hen op dit moment vrijwel onzichtbaar in de openbare ruimte. Rotterdam is een regenbooggemeente, maar respondenten zijn zich hiervan niet bewust. Om de veiligheidsbeleving van lhbt-personen in Rotterdam te vergroten, is het van belang dat zij expliciete steun en bescherming ervaren van de gemeente (en andere organisaties). Zonder steun en bescherming durven (de meeste) lhbt-personen niet zichtbaarder te zijn in de openbare ruimte. Toekomstige evenementen in de stad zoals het Songfestival, Pride Rotterdam en Roze Zaterdag bieden kansen om te investeren in een lhbt-vriendelijk imago van Rotterdam.

Naast evenementen dragen fysieke ontmoetingsplekken structureel bij aan het vergroten van de zichtbaarheid van lhbt-personen in de stad en daarmee aan een lhbt-vriendelijk imago. Respondenten geven aan dat er weinig ontmoetingsplekken zijn. Daarom is het van belang dat de gemeente het opzetten en/of vestigen van diverse lhbt-vriendelijke ontmoetingsplekken stimuleert. Om dit effectief te kunnen doen is het noodzakelijk om inzicht te hebben in de uiteenlopende behoeften van Rotterdamse lhbt-personen. Daarom adviseren wij de gemeente het volgende:

1. Voer een onderzoek uit naar de betekenis van ontmoetingsplekken voor lhbt-Rotterdamers – wat is het belang van locaties die specifiek zijn gericht op lhbt-personen? - en hun behoeften als het gaat om het (bestaande en toekomstige) aanbod.

Bij een dergelijk onderzoek is het relevant om rekening te houden met de diversiteit van Rotterdamse lhbt-personen. Bij ontmoetingsplekken denken wij aan uiteenlopende locaties, van formeel tot informeel, zoals (underground) uitgaansgelegenheden, homo-ontmoetingsplaatsen, COC, Transcafés, Roze Salons en huiskamer voor jongeren The Hang-Out 010. Er dient nadrukkelijk aandacht te worden besteed aan de groepen die op dit moment niet of nauwelijks in het aanbod zijn vertegenwoordigd.

Bijlage 1: Basisbegrippen

Geslacht

Biologische en genetische kenmerken die bepalen of iemand lichamelijk een vrouw of man is. Deze simpele tweedeling is op basis van het bij de geboorte zichtbare geslachtsdeel. Tegenwoordig weten we dat hier veel variatie in zit, zowel in de zichtbare geslachtskenmerken, hormoonspiegels als in de chromosomen.

Gender

Een sociale constructie waarmee de maatschappij betekenis geeft aan het biologische geslacht. Vaak wordt gesproken over genderrollen. Gender en de daarbij horende 'rollen' variëren afhankelijk van cultuur en de tijd waarin een maatschappij leeft.

Genderidentiteit

De bij ieder mens diepgevoelde persoonlijke overtuiging te behoren tot een bepaald geslacht. Voorheen was dit een tweedeling, waarin men zich als óf vrouw óf man identificeerde. Tegenwoordig is er een verschuiving te zien: zowel man als vrouw, noch man noch vrouw.

Genderexpressie

De manier waarop iemand uiting geeft aan het bij de geboorte toegewezen geslacht of aan de eigen genderidentiteit. Deze is zichtbaar in het gedrag, kleding, spraak, haardracht en lichaamskenmerken.

Seksuele oriëntatie of aantrekkingskracht

Fysieke, romantische en/of emotionele aantrekkingskracht die anderen hebben op een mens. Al naar gelang de sekse van de persoon die zich aangetrokken voelt en van de ander die aantrekt, valt een onderscheid te maken tussen biseksualiteit, homoseksualiteit, panseksualiteit en heteroseksualiteit.

Seksuele oriëntatie

Heteroseksualiteit

Iemand die zich fysiek, romantisch en/of emotioneel aangetrokken voelt tot personen van het andere geslacht.

Homoseksualiteit

Iemand die zich fysiek, romantisch en/of emotioneel aangetrokken voelt tot personen van hetzelfde geslacht.

- Homoseksueel/ homo mannen = een man die zich fysiek, romantisch en/of emotioneel aangetrokken voelt tot mannen. Het gaat hierbij om iemand die zich identificeert als man, dus man als genderidentiteit heeft.
- Lesbienne = een vrouw die zich fysiek, romantisch en/of emotioneel aangetrokken voelt tot vrouwen. Het gaat hierbij om iemand die zich identificeert als vrouw, dus vrouw als genderidentiteit heeft.

Biseksualiteit

Iemand die zich aangetrokken voelt tot zowel iemand van het eigen geslacht als van het andere geslacht. – biseksueel

Pansexualiteit

Iemand die zich aangetrokken voelt tot mensen van het eigen geslacht/ gender, het andere geslacht/ gender en mensen met een andere genderidentiteit (zie: non-binair). – panseksueel

- Veel mensen die panseksueel zijn noemen zichzelf biseksueel, aangezien deze term niet erg bekend is. De P zit niet in het rijtje lhbtj, maar is wel relevant

Genderidentiteit

Cisgender

Wanneer iemands genderidentiteit overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte is toegewezen. De genderidentiteit van cisgender past bij het geslacht volgens de culturele normen van de maatschappij.

Transgender persoon

Een paraplueterm die een spectrum aan genderdiverse mensen omvat waaronder trans mannen, - vrouwen, crossdressers en vele andere die zich niet (enkel) identificeren als man of vrouw. De gemene deler is steeds: een mismatch tussen het geslacht dat bij de geboorte werd toegekend en de eigen beleving of gewenste uiting van geslacht (beleving = genderidentiteit, uiting = genderexpressie).

- Een trans persoon kan ongelukkig zijn met het hele eigen lichaam (=genderdysforie, maar binnenkort genderincongruentie) of met een onderdeel ervan. Ook kan een trans persoon tevreden zijn met het eigen lichaam, maar zich willen uiten als iemand van het andere geslacht.
- Trans personen **kunnen** ervoor kiezen om in transitie te gaan. In transitie gaan is het aangaan van één of meerdere medische ingrepen, waarmee men primaire en secundaire geslachtskenmerken kan aanpassen aan het geslacht waarmee iemand zich identificeert. Het wel of niet aangaan van geslachtsaanpassingen is niet bepalend voor transgender-zijn.
- Crossdresser = een persoon die uiting geeft aan haar/zijn genderidentiteit door zich deels of volledig te kleden als persoon van 'het andere geslacht'.
- Dragqueen of -king = genderexpressie van een vrouw/man die door middel van het uitvergroten van stereotiepe geslachts- en gedragskenmerken van vrouwen/mannen een vrouwelijk/mannelijk persona neerzet.
- Non-binair = iemand die zich niet identificeert met de binaire gendercategorieën man of vrouw. De term 'non-binair' is ook weer een paraplueterm. Er zijn verschillende termen voor genderidentiteiten die zich buiten het binaire gendermodel stellen: genderqueer, gender non-conform, agender, genderfluide, bi-gender. Deze termen verschillen onderling, maar de gemene deler is dat zij zich buiten de binaire gendernorm bevinden.

De wenselijke aanspreekvorm van trans personen is afhankelijk van hoe iemand zich identificeert. Weet je het niet, vraag hoe iemand graag aangesproken wil worden.

Trans = deze term biedt meer ruimte voor alle variaties aan gevoelens en gedragingen die mensen kunnen hebben waar het om hun geslacht, gender en seksuele oriëntatie gaat. Er zijn transgender personen die voorkeur geven aan het gebruik van deze term.

De seksuele oriëntatie van transgender personen verschilt onderling net zozeer als dat het geval is bij cisgender personen.

Intersekse personen

De term verwijst naar de ervaringen van mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet voldoet aan de normatieve definitie van man of vrouw zoals de maatschappij die hanteert.

- Intersekse personen kunnen net als iedereen zich identificeren met elke genderidentiteit en kunnen elke seksuele oriëntatie hebben.

Omdat er veel definities in omloop zijn, is de definitie van het Nederlands Netwerk Intersekse/ DSD (NNID) gebruikt.

Intersekse is **niet** hetzelfde als het door artsen gebruikte DSD. DSD staat voor Disorders/ Differences of Sex Development. Hoewel het over dezelfde groep gaat, zit er een verschil in de achterliggende boodschap: *intersekse gaat over mensenrechten, DSD over lichamelijke problemen en medische behandelingen.*

Intersekse is iets wat je hebt, **niet** wat je bent → je hebt een intersekse lichaam. Om die reden is het soms dubieus om ze bij de letters 'LHBT' te plaatsen. Hoewel de meeste intersekse personen vinden dat intersekse geen identiteit is, zeggen ze toch vaak "ik ben ...". Ieder heeft hier zijn eigen redenen voor.

Om niemand (onbedoeld) te beledigen, spreken we van intersekse personen/ mensen i.p.v. intersekse conditie. Daarmee veronderstel je ook niet dat intersekse personen iets hebben wat te genezen is.

Bronnen:

Zie info: www.transgenderinfo.nl

Zie info: www.nnid.nl

Wood, J. T. (2013). Gendered Lives: Communication, Gender & Culture. Wadsworth, Cengage Learning.

Bijlage 2: Topic-list interviews onveiligheidsgevoelens lhbtj-personen

Intro:

- Achtergrond, doel en aanpak onderzoek.
 - Toestemmingsformulier
 - Goed dat we het opnemen?
 - Open interview. Als er vragen bij zitten die de interviewee niet wil beantwoorden, dan aangeven. Als interviewer iets zegt wat niet klopt, of verkeerde woordkeus, dan graag zeggen.
 - Hoe identificeert u zichzelf?
 - Mag ik vragen hoe oud u bent?
1. Waar moet je zelf aan denken bij
 - Veiligheid.
 - Onveiligheid

Bijvoorbeeld beginnen met E, D als doorvraag (algemeen, cognitief, op de groep)

2. Vervolgens worden verschillende elementen, factoren langsgelopen (niet per definitie in deze volgorde):
 - A. Welke persoonlijke ervaringen hebben betrokkenen met onveiligheidsituaties?
Concrete ervaringen – wie wat waar wanneer waarom. Indien abstract, dan vragen naar een specifiek voorbeeld.
 - B. Over welke vormen van onveiligheid/ bedreiging hebben we het?
Persoonlijke ervaringen, maar ook risicoperceptie (cognitief), angst (affectief).

Persoonlijk (angst voor slachtofferschap), situationeel, collectief.

- C. In welke situaties voelen deelnemers zich onveilig?
Situationeel. Persoonlijk (angst voor slachtofferschap).

Wat maakt dat je je in een gegeven situatie onveilig voelt? (cognitief, affectief)

Hier evt ook doorvragen op (vermijdings)gedrag

- D. Welke gebeurtenissen, ontwikkelingen hebben bijgedragen tot onveiligheidsgevoelens?
Persoonlijk, situationeel, collectief
- E. Hoe ziet de aard en omvang van onveiligheid (en eventueel ontwikkeling daarin) eruit?
Als het gaat over de onveiligheid van lhbtj-personen (of subgroep) in Rotterdam – hoe staat het daarmee, hoe zie jij dat? Veranderd? doorvragen
- F. Wat roepen voorbeelden van onveiligheid voor gevoelens op bij deelnemers (angst, boosheid, et cetera)?
- G. Wat is het gevolg van de veiligheidsbeleving van betrokkenen in hun gedrag en uitingen?
Heb je het gevoel dat je helemaal jezelf kunt zijn in Rotterdam (waar/wanneer wel niet/wel)?
Wat doen die gevoelens of die ervaringen met je? Zijn er dingen die je niet meer doet of die je anders doet om onveilige situaties uit de weg te gaan?

Let op: speelt gender mee?

Zichtbaarheid van genderidentiteit/seksuele gerichtheid?

Eindigen met:

Wil je nog iets toevoegen?

Mag ik je nog een keer bellen als we nog vragen hebben?